

ARCHIEF EN DEMOCRATIE

EEN BIBLIOGRAFISCHE INLEIDING

DOOR GEERTRUI ELAUT

ARCHIEF EN DEMOCRATIE

Een bibliografische inleiding

ALGEMEEN RIJKSARCHIEF
EN RIJKSARCHIEF IN DE PROVINCIEËN

MISCELLANEA ARCHIVISTICA
MANUALE

60

ISBN : 978 90 5746 204 7

Algemeen Rijksarchief
D/2009/0531/087

Publicatienummer: Publ. 4843

Algemeen Rijksarchief
Ruisbroekstraat 2
1000 Brussel

ALGEMEEN RIJKSARCHIEF
EN RIJKSARCHIEF IN DE PROVINCIEËN

MISCELLANEA ARCHIVISTICA
MANUALE

60

ARCHIEF EN DEMOCRATIE

Een bibliografische inleiding

door

Geertrui ELAUT

Brussel
2009

Inhoud

1 Context en werkinstrumenten	9
1.1 Uitgangspunten en opzet.....	9
1.2 Werkinstrumenten: archieftijdschriften	13
1.3 Algemene werken en artikels.....	15
2 Archief ten dienste van burger en samenleving.	
Toegang & transparantie	21
2.1 Algemeen	23
2.2 Europa	33
2.2.1 <i>Algemeen</i>	33
2.2.2 <i>Per regio of staat</i>	34
België.....	34
Duitsland.....	40
Frankrijk	43
Ierland.....	43
Italië.....	44
Kroatië	44
Nederland	44
Oostenrijk	45
Rusland en de voormalige Sovjet-Unie	45
Slovenië	45
Spanje	46
Verenigd Koninkrijk.....	46
2.3 Overige continenten	47
Antillen	47
Australië	47
Belize.....	47
Canada.....	47
China.....	48
Korea	48
Mexico.....	48
Verenigde Staten van Amerika.....	48
Zuid-Afrika.....	49

3 Archief in gevaar: oorlog, dictatuur, regimewissels en rampen	50
3.1 Algemeen	52
3.2 Archief en Oorlog	53
3.2.1 Algemeen	53
3.2.2 Europa	54
3.2.2.1 <i>Algemeen</i>	54
3.2.2.2 <i>Per regio of staat</i>	54
België	54
Bosnië	56
Duitsland.....	56
Frankrijk	58
Kroatië	58
Nederland.....	59
Oekraïne.....	59
Rusland en de voormalige Sovjet-Unie	59
Slovenië	59
Zwitserland	59
3.2.3 Overige continenten	59
China.....	59
Rwanda	60
Sierra Leone.....	60
Verenigde Staten van Amerika.....	60
3.3 Archief en Dictatuur - Regimewissels	61
3.3.1 Algemeen	61
3.3.2 Europa	61
3.3.2.1 <i>Algemeen</i>	61
3.3.2.2 <i>Per regio of staat</i>	61
Duitsland.....	61
Estland	64
Hongarije	64
(voormalig) Joegoslavië.....	64
Rusland en de voormalige Sovjet-Unie	65
Slovenië	66
Tsjechië.....	66
Verenigd Koninkrijk.....	66

3.3.3 Overige continenten	66
Zuid-Afrika	66
3.4 Archief en Rampen	67
3.4.1 <i>Algemeen</i>	67
3.4.2 <i>Per regio of staat</i>	67
België	67
Duitsland	68
Nederland	68
Kaaimaneilanden	68
4 Archief en Mensenrechten	69
4.1 Algemeen	73
4.2 Europa	77
Duitsland	77
(voormalig) Joegoslavië	80
Oekraïne	80
Rusland en de voormalige Sovjet-Unie	80
Verenigd Koninkrijk	80
4.3 Overige continenten	80
4.3.1 <i>Algemeen</i>	80
4.3.2 <i>Per regio of staat</i>	81
Argentinië	81
Cambodja	81
Canada	82
Chili	82
Guatemala	82
Irak	82
Marokko	83
Paraguay	83
Puerto Rico	83
Rwanda	83
Verenigde Staten van Amerika	83
Zuid-Afrika	84

5 Archief en collectieve identiteitsopbouw	85
5.1 Algemeen.....	86
5.2 Europa	90
5.2.1 <i>Algemeen</i>	90
5.2.2 <i>Per regio of staat</i>	90
België.....	90
Duitsland.....	90
Verenigd Koninkrijk.....	90
5.3 Overige continenten	91
5.3.1 <i>Algemeen</i>	91
5.3.2 <i>Per regio of staat</i>	91
Canada	91
Nieuw-Zeeland	91
Zuid-Afrika.....	92

1 Context en werkinstrumenten

1.1 Uitgangspunten en opzet

Archieven vormen een actieve graadmeter van de democratie (en zijn geen passieve ondersteuning ervan). De mate van raadpleegbaarheid van archief is immers recht evenredig met het democratische gehalte van de samenleving die het archief in kwestie bewaart.

De consequenties van deze stelling zijn niet gering. Ze zorgen voor een zware dubbelzijdige verantwoordelijkheid. Archieven zijn in deze optiek niet langer louter bewaarinstellingen, maar hebben een belangrijke maatschappelijke rol te vervullen.¹ De wetgevende en uitvoerende macht moet binnen een democratie ervoor zorgen dat archieven voldoende middelen hebben om deze missie waar te maken.

Dat het aan financiële middelen vaak ontbreekt, hoeft geen betoog. Toch gaat de archiefwereld de uitdaging aan. Sinds de meest recente democratiseringsgolf wordt in het archivistische veld veelvuldig gepubliceerd en gedebatteerd over het verband tussen archief en democratie in ruime zin.² Het komt ook letterlijk aan bod in de beginselverklaring van de *International Council on Archives* (ICA):³

Archives constitute the memory of nations and of societies, shape their identity, and are a cornerstone of the information society. By providing evidence of human actions and transactions, archives support administration

¹ Dat de kijk op de functie van archieven evolueert, heeft uiteraard ook invloed op de benadering van het beroep van archivaris. De ‘Beroepscode voor archivariissen’, zoals die in september 1996 is aanvaard door de ICA, vat deze ontwikkeling bondig samen. Voor de volledige tekst, zie <http://www.vvbad.be/node/3583#code%208>.

² De verhoogde interesse voor de rol van archieven voor een/de democratie is onlosmakelijk verbonden met enkele geopolitieke ontwikkelingen die zich in het laatste kwartaal van de twintigste eeuw hebben afgespeeld: de democratiseringsgolf in Latijns-Amerika in de jaren 1980 toen de militaire regimes daar één voor één door vrije verkiezingen van hun voetstuk werden gestoten, en de afbrokkeling van de Sovjetunie en de democratisering van het voormalige Oostblok sinds 1989. Ook de afschaffing van de apartheid in Zuid-Afrika is een sensibiliserende factor geweest.

³ Bron: <http://www.ica.org/en/node/89> (geraadpleegd in november 2008). De website van de *Internationale Archiefraad (ICA/CIA)* is een onontbeerlijke bron voor wie op de hoogte wil blijven van recente ontwikkelingen op het vlak van Archief en Democratie. Zie <http://www.ica.org/>.

and underlie the rights of individuals, organisations and states. By guaranteeing citizens' rights of access to official information and to knowledge of their history, archives are fundamental to democracy, accountability and good governance.

Met deze bibliografie wil het Belgisch Rijksarchief zijn steentje bijdragen toe het internationale debat en de gebruiker/lezer aanzetten tot reflectie over het belang van archieven voor een democratische samenleving. Twee andere redenen om dit literatuuroverzicht tot stand te brengen, zijn de wil van het Belgisch Rijksarchief om zijn werking in maatschappelijk perspectief te plaatsen, en tot slot de profilering van het Rijksarchief in België als archivistisch kenniscentrum.

Vier thema's: keuze en afbakening

Zowel 'archief' als 'democratie' zijn ruime begrippen die bij een literatuurselectie vele interpretaties toelaten. Een exhaustief literatuur-overzicht aanbieden is in deze materie onmogelijk. We beperkten ons tot vier grote thema's als leidraad bij de selectie. Vanuit geografisch oogpunt werden geen restricties vooropgesteld. Voor alle duidelijkheid geven we nog mee dat publicaties over archieven als bronnen voor de geschiedschrijving van de democratie niet werden opgenomen.

Het eerste thema, **Archief ten dienste van burger en samenleving. Toegang & transparantie**, focust op de algemene relatie tussen archief en burger/samenleving. Het belang van archieven voor de recht- en bewijszoekende burger is daarbij een eerste belangrijk aspect. De burger die recht heeft op openbaarheid van bestuur en die zijn overheid via archieven ter verantwoording kan roepen, botst echter vaak op archiefbestanden die om allerlei redenen slechts beperkt of zelfs helemaal niet toegankelijk zijn. Ook rond deze problematiek is in dit eerste deel ruim geselecteerd. Technische artikels over archiefwetgeving werden niet weerhouden.

Thema twee, **Archief en democratie in gevaar**, stelt de invloed van **oorlog, dictatuur, regimewissels en rampen** op archieven centraal. Het gaat stuk voor stuk om elementen die in de eerste plaats een bedreiging vormen voor de democratische rechtstaat, maar ook een rechtstreekse invloed hebben op de archieven die in de staat in kwestie worden bewaard. Een bedreiging van de democratische fundamenteën van een samenleving gaat immers doorgaans gepaard met een bedreiging van de (overheids-)archieven van deze samenleving.

Archief en mensenrechten vormt thema drie. Binnen het ruime mensenrechtendebat neemt parallel met het groeiend belang van het internationaal strafrecht de bewustwording rond de essentiële rol van archieven als bewijsmateriaal een steeds hogere vlucht. De archiefwereld haakt zich actief en bewust vast aan deze thematiek en levert zowel vaktechnische knowhow als metafysische beschouwingen via colloquia, nieuwsbrieven en vele publicaties.

De kadering van het laatste thema, **Archief en collectieve identiteitsopbouw**, binnen het algemene onderwerp van deze bibliografie behoeft vermoedelijk wat meer uitleg dan de voorgaande thema's. Democratie is een ideaal waarvan de realisatie via democratisering dichterbij komt.⁴ Of nog: democratie is een toekomstgericht project, is steeds in ontwikkeling. Een samenleving kan echter pas vooruit kijken als het verleden een plaats heeft, als ze kan buigen op een integer geheugen, zodat op een organische manier een collectieve identiteit kan worden gevormd. Archieven vrijwaren dit recht op een eigen geschiedenis en staan mee garant voor het geheugen van de samenleving. Al kunnen we 'hét geheugen' best tussen aanhalingstekens plaatsen. Waar enkel op de grootste gemene deler wordt gefocust, dreigt immers manipulatie en/of revisionisme. Bij de selectie voor dit thema werd ook aandacht besteed aan de archieven van minderheden in een samenleving. Nog al te vaak gaat hier veel te weinig structurele aandacht naartoe zodat deze groepen tussen de mazen van het net (dreigen te) vallen wat collectieve identiteitsopbouw en overlevering betreft.

Een virtuele tentoonstelling

Voorliggende vaktechnische publicatie is allicht niet het best geschikte instrument om de burger te laten kennis maken met de maatschappelijke relevantie van archieven. Het tweede luik van het project 'Archief en democratie' van het Belgisch Rijksarchief kan hierin wél een rol spelen.

Op 25 november 2009 gaat de virtuele educatieve tentoonstelling **Archief en democratie** online.⁵ Het Rijksarchief zet hiermee een nieuwe stap in de valorisatie van zijn bestanden. De realisatie van een tentoonstelling staat niet langer synoniem voor een klassieke opstelling van met archiefdocumenten gevulde vitrinekasten, geflankeerd door tekstpanelen. Met een online tentoon-

⁴ Mark Van den Wijngaert, Karen Celis e.a., *Democratisering in België. Een verhaal zonder einde*, Antwerpen, 2007, p. 9.

⁵ Aan de lancering van de virtuele expo wordt een studiedag in de Belgische Senaat gekoppeld.

stelling verlagen we de drempel die helaas nog steeds vrij hoog blijkt, zeker bij de doelgroep die we voor ogen hebben: jongeren. We richten ons met dit project weloverwogen tot het (secundair) onderwijs, tot de burger van de toekomst.

1.2 Werkinstrumenten: archieftijdschriften

Voor de literatuurselectie werd een internationale selectie van archieftijdschriften als basis genomen.

Archief- en Bibliotheekwezen in België = Archives et Bibliothèques de Belgique (1923-).

Uitgegeven door de vzw ABB (Archief- en Bibliotheekwezen in België – *Archives et Bibliothèques de Belgique*).

Archievenblad (1997-).

Vakblad van de Koninklijke Vereniging van Archivarissen in Nederland (KVAN).

Archivalische Zeitschrift (1876-).

Vakblad uitgegeven door de *Generaldirektion der Staatlichen Archive Bayerns*.

Archival Sciences. International Journal on Records Information (2001-).

Internationaal archieftijdschrift, uitgegeven door Peter Horsman en andere Nederlandse archivarissen, aanleunend bij het Nederlands Instituut voor Archiefonderwijs en -onderzoek ('Archiefschool' Amsterdam).

Archivaria (1975-).

Tijdschrift van de *Association of Canadian Archivists*.

Archives (1968-).

Tijdschrift van de *Association des Archivists du Québec*.

Archives (1949-).

Tijdschrift van de *British Records Association*.

Archivum (1951-2000).

Uitgave van de Internationale Archiefraad (ICA/CIA). Deze publicatie werd na aflevering 45 (200) stopgezet en vervangen door *Comma*.

Atlanti (1990-).

Uitgave van het Internationaal centrum voor archivaliek te Maribor (Slovenië).

Bibliotheek- & Archiefgids (1923-).

Gesticht als Bibliotheekgids, sinds 1982 Bibliotheek- & Archiefgids. Vakblad van de VVBAD.

Comma. International Journal on Archives (2001-).

Uitgave van de Internationale Archiefraad (ICA/CIA). Vervangt *Archivum* en *Janus*.

Der Archivar (1947-).

Vakblad van het *Verein deutscher Archivarinnen und Archivare*.

Janus (1983-1999).

Uitgave van de Internationale Archiefraad (ICA/CIA). Deze publicatie werd in 1999 stopgezet en vervangen door *Comma*.

Journal of the Society of Archivists (1955-).

Vakblad van de Britse archivarissenvereniging.

La Gazette des Archives (1933-).

Vakblad van de *Association des Archivistes français*.

L'Archiviste/ The Archivist.

Magazine of the National Archives of Canada/ La revue des Archives nationales du Canada.

Nederlands Archievenblad (1973-1996).

Tijdschrift van de Vereniging van archivarissen in Nederland.

The American Archivist (1938-).

Tijdschrift van de *Society of American Archivists*.

Ruim twintig jaargangen van de tijdschriften werden systematisch nagekeken, van 1988 tot en met de zomer van 2009 (indien reeds verschenen).⁶ Ook uit het voet- en eindnotenapparaat van geselecteerde artikels werd relevante literatuur overgenomen. Wat de talen betreft, beperkt de selectie zich tot Duitse, Engelse, Franse, Nederlandse en Spaanse bijdragen.

⁶ Al deze tijdschriften zijn consulteerbaar in de bibliotheek van het Algemeen Rijksarchief, Ruisbroekstraat 2, 1000 Brussel.

1.3 Algemene werken en artikels

Ter inleiding worden een reeks algemene werken en artikels rond de relatie tussen archief en democratie voorgesteld. Ze zijn breder van opzet dan de thematische afbakening die volgt, toelaat.

ALBERCH FUGUERAS R., *Los archivos entre la memoria histórica y la sociedad del conocimiento*, Barcelona, 2003.

BARRIENTOS M.E., 'El archivo: espacio democrático'. *ALA. Revista de la Asociación latinoamericana de Archivos*, 21 (1998), p. 48-51.

BOSMANS Ward, *Democratie en informatie. Bestaat er een Belgisch informatiebeleid? Een onderzoek van enkele theoretische uitgangspunten en overheidsinitiatieven, in het raam van een democratiserend politiek informatiebeleid*, licentiaatsverhandeling, Informatie- en Bibliotheekwetenschap, UA, 1987.

BOSMANS Ward, 'Informatiebeleid, beleidsinformatie en democratie'. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 64 (1988) 1, p. 24-38

BUSSE Peter en UNVERHAU Dagmar, 'Die Rolle der Archive in der politischen Auseinandersetzung um die Aufarbeitung der Vergangenheit'. *Zeitschrift des Schweizerischen Bundesarchivs, Studien und Quellen*, 27 (2001), p. 205.

CHABIN Marie-Anne, *Je pense donc j'archive : l'archive dans la société de l'information*, Parijs, 1999.

COOK Terry en SCHWARTZ Joan M., 'Archives, Records, and Power: From (Postmodern) Theory to (Archival) Performance'. *Archival Science. International Journal on Recorded Information*, 2 (2002) 3-4, p. 171-185.

COOK Terry en SCHWARTZ Joan M., 'Archives, Records, and Power'. *Archival Science. International Journal on Recorded Information*, 2 (2002) 1-2 en 3-4 (themanummer).

COUTURE Carol e.a., *Les fonctions de l'archivistique contemporaine*. Sainte-Foy, 1999.

COUTURE Carol en LAJEUNESSE Marcel, 'L'archivistique, instrument de développement : le cas de la Côte d'Ivoire'. *Archivaria*, 29 (1989-1990), p. 18-32.

DEGREIF Diether, 'Der 72. Deutsche Archivtag 2001 in Cottbus. "Archive und Herrschaft"'. *Der Archivar*, 55 (2002) 1, p. 3-9.

DEMSKY Gabor, 'The role of archives in a democratic society'. *Janus*, 2 (1994), p. 9-11.

DUCHEIN Michel, *Les obstacles à l'accès, à l'utilisation et au transfert de l'information continue dans les archives: une étude RAMP*, Parijs, 1989.

EASTWOOD T., 'La valoración archivística en las sociedades democráticas'. *Tabula*, 6 (2003), p. 81.

EASTWOOD Terry, 'Reflections on the Goal of Archival Appraisal in Democratic Societies'. *Archivaria*, 54 (2002), p. 59-71.

GROSS Reiner, 'Die Überlieferungssicherung der Archive in ihrer Bedeutung für die demokratische Gesellschaftsordnung. Gedanken zum Generalthema des 65. Deutschen Archivtages'. *Der Archivar*, 48 (1995) 1, p. 15-22.

HARRIS Verne, *Exploring Archives: an introduction to archival ideas and practice in South Africa*, Pretoria, 2000.

HENNEKAM Eric (interview met), 'Archieven zijn het geheugen van de democratie'. *Nieuwsbrief Fonds Pascal Decroos voor bijzondere journalistiek*, 11 (2004), p. 1-3.

HERRMANN Hans-Christian, '“Der Dienst der Archive für die Gesellschaft ist kein kultureller Luxus, sondern – auch wirtschaftlich – eine demokratische Pflicht”'. Frühjahrstagung der Fachgruppe 1 des VdA im Sächsischen Staatsarchiv Leipzig'. *Der Archivar*, 57 (2004) 4, p. 327-329.

JANSSENS Gustaaf, 'Archiefzorg en archieforganisatie in Centraal-Afrika. Enkele gegevens over Rwanda, Burundi, Kameroen en Gabon'. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 68 (1992) 4, p. 17-28.

JANSSENS Gustaaf, 'Kan archief de wereld redden? Archieven: het hart van de democratische samenleving'. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 82 (2006) 2, p. 15-21.⁷

JANSSENS Gustaaf, 'Les archives: la mémoire au coeur de la société démocratique'. *Pliegos de Yuste*, 2 (2004), p. 49-58.

JIMERSON Randall C., 'Archives for All: Professional Responsibility and Social Justice'. *The American Archivist*, 70 (2007) 2, p. 252-281.

KECSKEMETI Charles, 'The Role of ICA in post-1992 Europe'. *Journal of the Society of Archivists*, 13 (1992) 1, p. 49-53.

KECSKEMÉTI Charles, 'The role of the international Council on Archives in post 1992 Europe'. KECSKEMÉTI Charles, *Sovereignty. Disputed Claims. Professional Culture. Essays on Archival Policies*, Brussel, 2000, p. 224-233.

KETELAAR Eric, 'Archival Temples, Archival Prisons: Modes of Power and Protection'. *Archival Science. International Journal on Recorded Information*, 2 (2002) 3-4, p. 221-238.

KETELAAR Eric, 'Archives as Spaces of Memory'. *Journal of the Society of Archivists*, 29 (2008) 1, p. 9-27.

KETELAAR Eric, 'De waarde(n) van archieven'. *Archievenblad*, 108 (2004) 2, p. 16-19.

KETELAAR Eric, 'Empowering archives: what society expects of archivists'. LLOYD S. (red.), *Past caring? What does society expect of archivists? Proceedings of the Australian Society of Archivists Conference. Sidney 13-17 August 2002*, Canberra, 2002, p. 11-27.

KETELAAR Eric, 'Tacit Narratives: The Meanings of Archives'. *Archival Science. International Journal on Recorded Information*, 1 (2001) 2, p. 131-141.

KRÜGER Dieter, 'Archiv im Spannungsfeld von Politik, Wissenschaft und öffentlicher Meinung. Geschichte und Überlieferungsprofil des ehemaligen

⁷ Ook online raadpleegbaar op http://www.vvbad.be/files/200602_Janssens.pdf (geraadpleegd in september 2008).

“Berlin Document Center”. *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 45 (1997), p. 49-74.

LABERGE Danielle, ‘Information, Knowledge, and Rights: the Preservation of Archives as a political and Social Issue’. *Archivaria*, 25 (1987-1988), p. 44-50.

LUBAR Steven, ‘Information Culture and the Archival Record’. *The American Archivist*, 62 (1999) 1, p. 10-22.

MANN Hans-Dieter en BRADLER Günther, ‘Archive der parlamentarischen Demokratie’. *Der Archivar*, 43 (1990) 2, p. 263-268.

MASIRE Ketumile, ‘Democracy and Peace in Africa and the Role of Archives’. *Comma*, 2 (2004), p. 49-52.

MEIDING Shi, ‘The Expanding Role of Archives in Social Service, Cultural Development, and the Creation of a moral Civilization’. *Janus*, 2 (1999), p. 16-18.

MÜLLER Roland, ‘“Informationssicherung als Grundprinzip demokratischen Verwaltungshandelns”? Aufgaben, Möglichkeiten und Grenzen der Archive’. *Der Archivar*, 51 (1998) 1, p. 31-47.

MURRAEY-LACHAPPELLE Rosemary, ‘Canadian International Development Assistance in the field of archives and records management’. *Archivum*, 44 (1999), p. 221-234.

O’TOOLE James M., ‘Archives and Historical Accountability: Toward a Moral Theology of Archives’. *Archivaria*, 58 (2004), p. 14.

O’TOOLE James M., ‘Cortes’s Notary: The Symbolic Power of Records’. *Archival Science. International Journal on Recorded Information*, 2 (2002) 1-2, p. 45-61.

O’TOOLE James M., ‘Democracy – and Documents – in America’. *The American Archivist*, 65 (2002) 1, p. 107-115.

PROCTER Margaret, COOK Michael en WILLIAMS Caroline (eds.), *Political Pressure and the Archival Record*, Chicago, 2005.

PRZEWORSKI Adam, STOKES Susan C. en MANIN Bernard (eds.). *Democracy, Accountability, and Representation*, Cambridge, 1999.

RHYS-LEWIS Jonathan, 'The role of conservation and preservation in the archives of developing countries: observations based on missions to Kenya, Uganda and Vietnam'. *Archivum*, 44 (1999), p. 157-170.

SCHOUKENS C. en SERVAIS P., *L'erreur archivistique. De la compréhension de l'erreur à la perception et à la gestion des incertitudes*, Louvain-la-Neuve, 2009.

SCHWARTZ Joan M., "'Having New Eyes": Spaces of Archives, Landscapes of Power'. *Archivaria*, 61 (2006), p. 1-26.

SEATON Janet, 'Een meerwaarde voor de democratie: het Informatiecentrum van het Schots parlement'. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 81 (2005) 3, p. 15-17.

SÖDERMAN Cecilia, 'Support for Archives in developing countries (Swedish International Development co-operation Agency)'. *Archivum*, 44 (1999), p. 213-220.

STOLER Ann Laura, 'Colonial Archives and the Arts of Governance'. *Archival Science. International Journal on Recorded Information*, 2 (2002) 1-2, p. 87-109.

TALLIER Pierre-Alain, 'De staat vergeet zijn geheugen. De hindernissenkoers van de inspecteurs van het Rijksarchief'. *Science Connection. Magazine van het Federaal Wetenschapsbeleid*, dec. 2006, p. 2-5. Ook beschikbaar op www.scienceconnection.be.

THOMASSEN Theo, *Archivists Between Knowledge and Power: On the Independence and Autonomy of Archival Science and the Archival Profession*, Amsterdam, 1999.

TRACE Ciaran B., 'What is Recorded is Never Simply 'What Happened': Record Keeping in Modern Organizational Culture'. *Archival Science. International Journal on Recorded Information*, 2 (2002) 1-2, p. 137-159.

TYACKE S., VAN DEN BROEK J. en STEENDAM E., 'Archives in a Democratic State'. *Journal of the Society of Archivists*, 16 (1995), p. 133-138.

UK GOVERNEMENT, 'Government Policy on Archives'. *Journal of the Society of Archivists*, 21 (2000) 1, p. 11-26.

VOGEL Bernard, 'Archives, musées de papier ou centres d'information?'. *Janus*, (1992) 2, p. 103-110.

WIMALARATNE K.D.G., 'Training in Archives and Records Management for third world countries its impact on development'. *Janus*, 1 (1990), p. 7-12.

2 Archief ten dienste van burger en samenleving. Toegang & transparantie

Dynamisch archief is onontbeerlijk voor het functioneren van de staat.⁸ Een goede informatiehuishouding is van vitaal belang voor de overheid want zonder de juiste beleidsinformatie en correcte kengetallen is goed bestuur niet mogelijk.⁹ Ook het belang van de bewaring van archieven in functie van de geschiedschrijving hoeft weinig betoog. Beide archiefmissies dateren uit de Franse periode, vormden de basis voor de huidige Belgische archiefwet en zijn tot op vandaag geldig. Maar volstaan ze nog?

Er is reeds geruime tijd een verschuiving merkbaar. Meer en meer komt bij de vraag naar het belang en de rol van archieven de focus op de burger te liggen, op 'de mensen'. Zo wint de idee veld dat archieven in de eerste plaats ten dienste van 'de burger' moeten staan.

Maar welke lading wordt hiermee gedekt? Wat is een burger, en hoe verhoudt hij zich tegenover de overheid? De Burger met grote B bestaat niet, net zomin als de Samenleving met grote S. Een burger kan voor de overheid vele gedaantes aannemen: die van kiezer, belastingbetaler, steuntrekker, enz. Maar ook de burger zelf profileert zich ten opzichte van zijn overheid vaak op een ambivalente manier. Burgers verwachten dat hun veiligheid gegarandeerd wordt, dat ze degelijk onderwijs kunnen genieten, een redelijk loon krijgen, in een propere leefomgeving kunnen vertoeven, zich via een goed wegennet kunnen verplaatsen, een betaalbare woning kunnen vinden, ... Voor al deze fundamentele zaken doet de burger een beroep op de overheid. Tegelijk heeft diezelfde burger vaak zeer weinig vertrouwen in en een zeer negatief beeld van het bestuur dat inefficiënt, onpersoonlijk, omslachtig en traag te werk zou gaan. Maar bovenal hebben veel burgers het gevoel dat ze machteloos staan tegenover het complexe bestuursapparaat dat hun belangen zou moeten behartigen.¹⁰

⁸ Onder dynamisch archief verstaan we archiefbescheiden met een administratieve waarde voor de archiefvormer of zijn rechtsopvolger.

Herman Coppens, *Archiefterminologie (AT2)*, Miscellanea archivistica manuale, vol. 49, Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Brussel, 2004.

⁹ *Informatie: grondstof met toekomstwaarde. Contouren van een visie op de rol en betekenis van informatie*, Den Haag, 2008.

¹⁰ Hedy D'Ancona, 'The citizen and administration'. *Janus*, 2 (1992), p. 25-28.

Het bevorderen van transparantie of ‘Openbaarheid van bestuur’ is een belangrijke stap om de relatie tussen burger en overheid te verbeteren. Openbaarheid van bestuur betekent dat elke burger een bestuursdocument kan raadplegen en er een afschrift van kan krijgen. Dit grondrecht is in de grondwet opgenomen en vormt een essentiële voorwaarde om van een ‘moderne democratie’ te kunnen spreken.

Openbaarheid van bestuur maakt controle van de burger op de overheid mogelijk. Controle betekent dan niet enkel retrospectief bepalen wat slecht gefunctioneerd heeft, maar betekent ook nagaan wat vatbaar is voor verbetering. Het gaat om een actief proces dat de betrokkenheid van de burger bij het bestuur verhoogt. Gebrekkige archiefzorg kan in dit opzicht beschouwd worden als een gebrek aan respect voor de burger. Slecht dossierbeheer maakt de controle op het overheidshandelen immers feitelijk onmogelijk.¹¹

Volgende stap is dat controlemechanismen maar waarde hebben als ze op authentieke bronnen gebaseerd zijn. Archieven staan als primaire bronnen garant voor deze authenticiteit. Een bewijs- en/of rechtzoekende burger kan er zijn rechten mee afdwingen, nagekomen verplichtingen aantonen, enz. De overheid kan langs haar kant via archieven verantwoording afleggen over haar beleid, een principe dat niet in de tijd beperkt mag zijn.

Een democratische overheid moet er dus voor zorgen dat haar archieven toegankelijk, beschikbaar, volledig, leesbaar en raadpleegbaar zijn. Tegelijk moeten de persoonlijke levenssfeer en de nationale veiligheid gerespecteerd worden, zodat soms beperkende bepalingen van openbaarheid gelden, zonder dat evenwel informatie mag worden vernietigd. Als er in deze kwestie al een evenwicht bereikt wordt, is het vaak broos en wankel.

Zoals reeds aangehaald, hangt de bewijskracht van archieven samen met authenticiteit, een term die sinds de voortsnellende digitalisering vragen doet rijzen. Rond authenticiteit en digitalisering is binnen het archivalische veld dan ook een heel eigen discours ontstaan. In onderstaand overzicht is slechts een zeer beknopte selectie van algemene artikels en/of werken rond dit thema opgenomen. Technische studies zijn niet weerhouden. Gezien de enorme snelheid waarmee evoluties op het vlak van digitalisering zich doorzetten, is een technische studie van eind jaren 1980, begin jaren 1990 vandaag immers totaal achterhaald.

¹¹ Lut Aerts, Karel Degryse, e.a., ‘Zaak Lumumba: archieven ten dienste van de democratie?’. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 77 (2001) 3, p. 3-4.

2.1 Algemeen

ABUKHANFUSA K. (ed.), *Access to Official Documents and Archives. Report from an EU-Conference on Access to Official Documents and Archives in Lund, Zweden, 2001.*

‘Actes du colloque “Action, mémoire et histoire. Les Archives des hommes politiques contemporains”, organisé par l’Association des archivistes français (AFF), les 20 et 21 octobre 2006 à Paris, Palais du Luxembourg’. *La Gazette des Archives*, 203 (2006).

AGOSTINELLI X., *Le Droit à l’information face à la protection civile de la vie privée*, Aix-en-Provence, 1994.

AKOTIA Pino, ‘Managing Public Sector Financial Records for Good Government in sub-Saharan Africa’. *Archivum*, 45 (2000), p. 97-118.

Archivgesetze, Archivschule Marburg.

Raadpleegbaar op <http://www.archivschule.de> (december 2008).

BANAT-BERGER Françoise, ‘Les documents judiciaires: les modalités de leur communication et leurs délais de communicabilité’. *La Gazette des Archives*, 176 (1997), p. 14-27.

BANISAR D., *The Freedominfo.org Survey: Freedom of Information and Access to Government Record Laws Around the World 7*, 2004.

Raadpleegbaar op http://www.freedominfo.org/documents/global_survey2004.pdf (september 2008).¹²

BARBIER Susanne en HENNEKAM Eric, ‘Journalistiek en archiefonderzoek. Spitten in archieven’. *Archievenblad*, 108 (2004) 4, p. 27.

BAY Christian, ‘Access to Political Knowledge as a Human Right’. GALNOOR Itzhak, *Government Secrecy in Democracies*, New York, 1977.

¹² Op www.freedominfo.org wordt jaarlijks een globaal rapport bekend gemaakt over vrijheid van informatie en toegang tot overheidsdocumenten, wereldwijd. Het gaat om een initiatief van *Privacy International*, een mensenrechtengroep die in 1990 werd opgericht als waakhond om overheden en bedrijven te controleren wat privacy-kwesties betreft.

BENNET C., *Regulating Privacy. Data Protection and Public Policy in Europe and the United States*, Londen, 1992.

BLOEMEN H. 'Het recht op Openbaarheid van Bestuursdocumenten: een bijzonder grondrecht'. *Mediarecht - Overheidsvoorlichting*, Antwerpen, 1995.

BOLKHOVITINOV Nikolaevich Nikolai, ILLIZAROV Boris Semenovitch en ZHITOMIRSKAIA Sarra Vladimirovna, 'Glasnost in Archives? Commentary by Soviet Historians and Archivists'. *The American Archivist*, 53 (1990) 3, p. 468-475.

BRÜBACH Nils (ed.), *Der Zugang zu Verwaltungsinformationen-Transparenz als archivische Dienstleistung*, Veröffentlichungen der Archivschule Marburg, Marburg, 2000.

BUCHMANN Wolf, '“Woher kommt das Photo?”. Zur Authentizität und Interpretation von historischen Photoaufnahmen in Archiven'. *Der Archivar*, 52 (1999) 4, p. 296-306.

CADELL Patrick, 'Access and Information: European Attitudes and Anxieties'. *Archives*, 23 (2003) 108, p. 3-13.

CADELL Patrick, 'Archives and Government at a European Level'. *Archivum*, 45 (2000), p. 57-68.

CITRA 1997. *Actes de la XXXIIème Conférence internationale de la Table ronde des archives. L'accès aux archives. Aspects légaux. Edimbourg 1997*, Parijs (International Council on Archives), s.d.

CITRA 1998. *Actes de la XXXIIIème Conférence internationale de la Table ronde des archives. Accès à l'information, les défis technologiques, Stockholm 1998*, Parijs (International Council on Archives), s.d.

CITRA 1999. *Actes de la XXXIVème Conférence internationale de la Table ronde des archives. Accès à l'information, questions de préservation. Budapest 1999*, Parijs (International Council on Archives), s.d.

COBB H.S., 'Parliamentary Records for the Political Historian'. *Archives*, 20 (1993) 89, p. 18-24.

COUTAZ Gilbert, 'L'archiviste entre le droit à l'information et la protection des informations réservées'. *Janus*, 1 (1998), p. 205-218.

COUTURE Carol en LAJEUNESSE Marcel, *Champ d'application de la législation : les documents, les organismes et les personnes visées. Actes du Colloque BIEF-AIAF. La législation archivistique pour le développement du système national d'information*, Tunis, 1994.

COX Richard J., *Ethics, Accountability, and Recordkeeping in a Dangerous World*, Verenigd Koninkrijk, 2006.

COX Richard J., *Managing Records as Evidence and Information*, Westport, 2001.

COX Richard J. en WALLACE David A. (eds.), *Archives and the Public Good: Accountability and Records in Modern Society*, Westport, Connecticut en Londen, 2002.

D'ANCONA Hedy, 'The citizen and administration'. *Janus*, 2 (1992), p. 25-28.

DANIELSON Elena S., 'The Ethics of Access'. *The American Archivist*, 52 (1989) 1, p. 52-63.

DESERNO Ineke, 'Een delicaat evenwicht. Toegang tot documenten en het recht op bescherming van persoonsgegevens'. *Archievenblad*, 113 (2009) 4, p. 18-21.

DINGWALL Glenn, 'Trusting Archives: The Role of Archival Ethics Codes in Establishing Public Faith'. *The American Archivist*, 67 (2004), p. 11-30.

DIRKX J., 'Accountability, history and archives: conflicting priorities or synthesized strands?'. *Archivaria*, 57 (2004), p. 29-49.

DOLLAR Charles M., *Authentic Electronic Records: Strategies for Long-Term Access*, Chicago, 1999.

DURANTI Luciana, 'Reliability and Authenticity: The Concepts and Their Implications'. *Archivaria*, 39 (1995), p. 5-10.

ERMISSE Gérard (ed.), *Mémoire et Histoire : les Etats européens face aux droits des citoyens du XXIème siècle. Actes de la Table Ronde organisée à Bucarest, 25-26 septembre 1998*, Parijs (Conseil International des Archives et Direction des Archives de France), 2000.

EVANS Max J., 'Archives of the People, by the People, for the People'. *The American Archivist*, 70 (2007) 2, p. 387-400.

FORDE Helen, 'Access and preservation in the 21st Century: What Has Changed?'. *Journal of the Society of Archivists*, 26 (2005) 2, p. 193-200.

GILLILAND-SWETLAND Anne J., 'Testing Our Truths: Delineating the Parameters of the Authentic Archival Electronic Record'. *The American Archivist*, 65 (2002) 2, p. 196-215.

GLAŽAR Natalija, 'Access to Public Information'. *Comma*, 3-4 (2004), p. 151-160.

GLOVER M., HOLSEN S., MACDONALD C., RAHMAN M. en SIMPSON D., *Freedom of Information: History. Experience and Records and Information Management Implications in the USA, Canada and the UK*, Pittsburgh, 2006.

GRAND Philippe, 'Transparence des archives : le débat reste ouvert'. *Lignes*, 23 (1994), p. 131.

GRÄNSTRÖM Claes, *Legislation for Preservation and Access in a digital World. Archival and related Legislation*.

Raadpleegbaar op <http://www.unesco.org/webworld/memory/3legis.htm> (december 2008).

GRIMARD Jacques, 'Managing the Long-term Preservation of Electronic Archives or Preserving the Medium and the Message'. *Archivaria*, 59 (2005), p. 153-168.

HARRIS Verne, 'Law, Evidence and Electronic Records: A Strategic Perspective from the Global Periphery'. *Comma*, 1-2 (2001), p. 33.

HENNEKAM Eric en BARBIER Suzanne, 'Journalistiek en archiefonderzoek. Spitten in archieven'. *Archievenblad*, 108 (2004) 4, p. 27.

HENNEKAM Eric, 'Archieven en journalistiek'. *Archievenblad*, 107 (2003) 3, p. 27.

HESKES Hèlen en KOOMEN Manja, 'Digitaal en papier: Tweestromenland leidt tot geheugenverlies'. *Archievenblad*, 109 (2005) 3, p. 26-29.

HOLM Mette, LINDSNAES Birgit en ARNE PEDERSEN Lisbeth, *Openness and Acces to Information: your key to public affairs*, Kopenhagen, 2005.

HORSMAN P., *Digitaal archiveren. Het Recordkeeping Systeem als kader voor het beheer van digitale archiefdocumenten*, Den Haag, 1998.

HUSKAMP PETERSON Trudy, 'Privacy and freedom of information'. *Janus*, 2 (1992), p. 36-40.

International Council on Archives. Conseil international des Archives. Accès à l'information. Les défis technologiques. Actes de la trente-troisième Conférence internationale de la Table ronde des Archives. Stockholm, 1998, Parijs, 1999.

JIMERSON Randall C., 'Archives for All: Professional Responsibility and Social Justice'. *The American Archivist*, 70 (2007) 2, p. 252-281.

KENNEDY Patricia, 'Keeping the record public'. *The Archivist*, 16 (1989) 5, p. 8-9 en 18.

KETELAAR Eric, 'Archives of the people, by the people, for the people'. KETELAAR Eric, *The Archival Image. Collected essays* (red. Y. BOS-ROPS), Hilversum, 1997, p. 15-26.

KETELAAR F.C.J., 'Bewijsrecht'. *Archiefbeheer in de praktijk*, 12 (1990), 1560-1 tot 1560-8.

KÖRMENDY Lajos, 'Changes in archives' philosophy and functions at the turn of the 20th/21st centuries'. *Archival Science*, 7 (2007) 2, p. 167-177.

KRAKOVITCH Odile, 'La responsabilité de l'archiviste : entre histoire et mémoire'. *La Gazette des Archives*, 177-178 (1997), p. 236-240.

KRETZSCHMAR Robert, '“Archive im gesellschaftlichen Reformprozess”. Der 74. Deutsche Archivtag in Chemnitz'. *Der Archivar*, 57 (2004) 1, p. 4-8.

KRETZSCHMAR Robert, 'Staatliche Archive als bürgernahe Einrichtungen mit kulturellem Auftrag'. *Der Archivar*, 6 (2003) 3, p. 213-220.

'L'accès des citoyens aux documents. Table ronde, animée par Jean Le Pottier'. *La Gazette des Archives*, 177-178 (1997), p. 219-235.

LAJEUNESSE Marcel en GRAVEL François, 'L'utilisation des archives pour la défense et la promotion des droits du citoyen'. *Archivum*, 45 (2000), p. 171-190.

LAMB Deborah, 'Towards a More Open Heritage'. *Conservation Bulletin*, 55 (2007), p. 38-43. Raadpleegbaar op http://www.english-heritage.org.uk/upload/pdf/Con_Bull_pp38-43.pdf (december 2008).

'La Sûreté de l'Etat. Table ronde, animée par Benoît Van Reeth'. *La Gazette des Archives*, 177-178 (1997), p. 164-195.

LAURENT Sébastien, *Archives "secrètes", secrets d'archives? Historiens et archivistes face aux archives sensibles. Actes de la journée d'études organisée dans le cadre du Centre d'histoire de l'Europe du XXe siècle, 13 juin 2003*, Parijs, 2003.

LAVEISSIERE Jean, 'Le régime juridique des documents liés à l'exercice d'une fonction politique: lacune ou laxisme?'. *La Gazette des Archives*, 130-131 (1985), p. 241-251.

LULOFS Maaïke, 'Privacy in het geding? De Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp) en de ontsluiting van archieven door publieke archiefdiensten'. *Archievenblad*, 113 (2009) 4, p. 28-29.

LUPPRIAN Karl-Ernst, 'Der Fälscher in seiner Gesellschaft'. *Archivalische Zeitschrift*, 80 (1997), p. 253-264.

MACNEIL Heather, 'Defining the Limits of Freedom of Inquiry: The Ethics of Disclosing Personal Information Held in Government Archives'. *Archivaria*, (1991) 32, p. 138-144.

MACNEIL Heather, 'Trusting Records in a Postmodern World'. *Archivaria*, 51 (2001), p. 36-47.

MACNEIL Heather, *Trusting Records: Legal, Historical and Diplomatic Perspectives*, Dordrecht, 2000.

MACNEIL Heather, *Without Consent. The Ethics of Disclosing Personal Information in Public Archives*, Metuchen-Londen, 1992.

MAGOGWE Keleogile P., *The Use of Public Archives: the Rights of Access; Reaching Out the Marginalized. A paper presented at the 14th ESARBICA General Conference*, Pretoria, 1997.¹³

MALLET-POUJOL Nathalie, 'Recherche et vie privée: du droit du citoyen au droit du chercheur'. *La Gazette des Archives*, 198 (2005), p. 157-175.

MARTELLA Christine, 'La délicate gestion des dossiers personnels par l'administration: quelques questions de société'. *La Gazette des Archives*, 196 (2004), p. 65-78.

MATAS BALAGUER J., 'El acceso a los documentos: un derecho democrático'. *XIV Congreso internacional de Archivos. Seminario precongreso 'Los retos del acceso a la información'*. Sevilla, 18-20 sept. 2000. *Actas*, Madrid, 2001 (CD-rom).

MCDONALD John, *Accountability in Government in an Electronic Age*, 1998. Raadpleegbaar via de website van *International Records Management Trust* <http://web.archive.org/web/20010726105930/www.irmt.org/education/malpaper2.html> (september 2008).

MCKEMMISH Sue en UPWARD Frank (eds.), *Archival Documents: Providing Accountability Through Recordkeeping*, Melbourne, 1993.

MEIJER Albert, 'Accountability in an Information Age: Opportunities and Risks for Records Management'. *Archival Science. International Journal on Recorded Information*, 1 (2001) 4, p. 361-372.

MEIJER Albert Jacob, 'Trust this document! ICTs, Authentic Records and Accountability', *Archival Science. International Journal on Recorded Information*, 3 (2003) 3, p. 275-290.

MUNDEN Ken (ed.), *Archives and the Public Interest: Selected Essays of Ernst Posner*, Archival Classics Series, Chicago, 2006.

NEWHALL Ann Clifford, 'Access to Archives and Privacy: the Twenty-third International Archival Round Table Conference Proceedings'. *The American Archivist*, 52 (1989) 1, p. 99-101.

¹³ ESARBICA = East and Southern Africa Regional Branch of the International Council on Archives.

NGULUBE Patrick en TAFOR Vivan Fuh, 'The Management of Public Records and Archives in the Member Countries of ESARBICA'. *Journal of the Society of Archivists*, 27 (2006) 1, p. 57-84.

NORTON-TAYLOR Richard, 'Personal Privacy versus Freedom of Information'. *Janus*, 2 (1992), p. 41-45.

NOUGARET Roger, 'L'archiviste, l'historien et l'accès aux archives. Le cas des archives bancaires'. *La Gazette des Archives*, 176 (1997), p. 5-13.

OBENAUS Herbert, 'Archivische Überlieferung und gesellschaftliche Wirklichkeit'. *Der Archivar*, 49 (1996) 1, p. 9-33.

PARK Eun G., 'Understanding "Authenticity" in Records and Information Management: Analyzing Practitioner Constructs'. *The American Archivist*, 64 (2001) 2, p. 270-291.

POPE Jeremy, 'Access to Information: Whose Right and Whose Information?'. *Global Corruption Report 2003, Transparency International*, 2003. Raadpleegbaar op [http://www.globalcorruptionreport.org/download/gcr2003/03_Access_to_information_\(Pope\).pdf](http://www.globalcorruptionreport.org/download/gcr2003/03_Access_to_information_(Pope).pdf) (september 2008).¹⁴

PRAZ Fabrice, 'Droit à l'information en danger'. *Arbido. Informer sur les droits humains en Suisse*, 2 (2009), p. 60-62.

PRINS J., 'E-overheid : evolutie of revolutie?'. *Nederlands Juristenblad*, 11 (2001), p. 515-520.

RENDELL Kenneth W., *Forging History. The Detection of Fake Letters & Documents*, Oklahoma, 1994.

RESS Imre, 'On the borderline between selective archive usage and freedom of research'. *Janus*, 2 (1992), p. 46-52.

RIEGLER Josef, 'Digitalisiertes Archivgut – neue Angebote der Archive an Forschung und Bürger'. *Atlanti*, 11 (2001) 1, p. 90-108.

¹⁴ *Transparency International* is een internationale niet-gouvernementele organisatie, gehuisvest in Berlijn, die corruptie bestrijdt, zowel op nationaal als internationaal niveau. Bron: <http://www.transparency.org/>

ROLLERI Floretta en MIGLIETTA Paola, 'Initiatives to safeguard judicial archives and the prospects for citizens'. *Archivum*, 45 (2000), p. 155-160.

RÖMER-KENEPA Nolda, 'Archives, Modern Information Centers for the General Public'. *Comma*, 2-3 (2003), p. 99-109.

ROUSSO Henry, 'Archives : il n'y pas de secret d'Etat!'. *L'Histoire*, 186 (1995), p. 98.

RUMSCHÖTTEL Hermann, ' "Auf Dauer verwahren und nutzbar machen" – Archivbenützung im Spannungsfeld von Bestandserhaltung und freier Zugänglichkeit'. *Atlanti*, 4 (1994), p. 18-24.

SCHREINER Reinhard, 'Tagung der Sektion der Parlaments- und Parteiarchive im Internationalen Archivrat zu den Themen "Zugänglichkeit von Parlamentsakten" und "Audiovisuelle Materialien in den Parlaments- und Parteiarchiven" in Stockholm'. *Der Archivar*, 52 (1999) 2, p. 149-150.

SCHÜRER Kevin, *Better Access to Electronic Information for the Citizen: the Relationship Between Public Administration and Archives Services Concerning Electronic Documents and Records Management*. INSAR, Supplement V, Luxembourg, 2001.

SILLITOE Paul J., 'Privacy in a Public Place : managing public access to personal information controlled by archives services'. *Journal of the Society of Archivists*, 19 (1998) 1, p. 5-16.

SNOEP Ellen, 'Archieven en maatschappij. Verslag van de KVAN Studiedag 2007'. *Archievenblad*, 111 (2007) 6, p. 10-13.

STUCKEY Steven en DAN Kathryn (eds.), *Privacy versus Access: Papers from a Seminar on the Issues of the Right to Privacy, the Right of Access to Information, and the Dilemma of the Records Custodian*, Dickson, 1991.

TATÒ Grazia, 'Information technology: a dream or a nightmare? Problems and research of possible solutions for the preservation of contemporary archives'. *Atlanti*, 12 (2002) 2, p. 115-121.

TJEENK WILLINK Herman, 'Citoyen et administration'. *Janus*, 2 (1992), p. 29-35.

TODD Malcolm, 'Power, Identity, Integrity, Authenticity, and the Archives: A Comparative Study of the Application of Archival Methodologies to Contemporary Privacy'. *Archivaria*, 61 (2006), p. 181-214.

'Transparence et secret: l'accès aux archives contemporaines. Actes du colloque organisé le 28-29 mars 1996 à Paris par l'Association des archivistes français'. *La Gazette des Archives*, 177-178 (1997): 'La Législation', p. 135-163 ; 'La Sûreté de l'Etat', p. 164-195; 'L'individu, l'état et la vie privée', p. 196-235; 'Enjeux de mémoire et demande sociale', p. 236-283.

TUSSING Nicholas J., 'The Politics of Leo XIII's Opening of the Vatican Archives: The Ownership of the Past'. *The American Archivist*, 70 (2007) 2, p. 364-386.

VAN ALBADA J. (ed.), *Access to Archives. Legal Aspects. Proceedings on the Thirty-Second International Conference of the Round Table on Archives*, Parijs, 1997.

VERHEIRE Isabelle, 'Archieven – Toegankelijk voor iedereen?'. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 79 (2003) 1, p. 34-35.

'Verwaltung der Staatsicherheits-Archive. Projekt der UNESCO und des Internationalen Archivrates über Geheimdienst- und Polizeiakten'. *Der Archivar*, 48 (1995) 4, p. 642.

VOORHOOF D. (ed.), 'Public Access to Government Information towards the 21st Century'. *Information Law towards the 21th century. Information Law Series*, II, Deventer, 1992.

VOORHOOF D. (ed.), 'Staatsgeheim of transparantie: een juridisch analysemodel'. *Staatsgeheim of transparantie? Proceedings. Verslag van het Colloquium gehouden op 20 januari 1999 georganiseerd door het Vast Comité van toezicht op de inlichtingendiensten in samenwerking met het Defensie Studiecentrum van het Koninklijk Instituut van Defensie*, Brussel, 1999.

WEBER Hartmut, 'Transparency and Accountability as Challenges for the Promotion of Public Archives'. *Comma*, 2-3 (2003), p. 149-152.

2.2 Europa

2.2.1 Algemeen

AUDLAND Christopher, 'The Historical Archives of the European Union: Their Opening to the Public, Management and Accessibility'. *The Journal of the Society of Archivists*, 28 (2007) 2, p. 177-192.¹⁵

DAELEMANS F. en VANRIE A. (eds.), 'De archieven van politieke partijen, syndicaten, politici en hun kabinetten in West-Europa'. *Archives et Bibliothèques de Belgique/Archief- en Bibliotheekwezen in België*, 60 (1989) 3-4.

DE LUSENET Yola en DRENTH Pieter J.D., 'Preservation and Access : Two concepts, one goal. The work of the European Commission on Preservation and Access (ECPA)'. *Journal of the Society of Archivists*, 20 (1999) 2, p. 161-168.

DEPOORTERE R., *Protection de la vie privée et consultation des archives : une conciliation difficile ? Comparaison entre les situations allemande, néerlandaise, française et belge en 1999*, Algemeen Rijksarchief, Miscellanea Archivistica Studia, 137, Brussel, 2001.

DUCHEIN Michel, 'Legal problems of public access to archives: the European scene'. *Atlanti*, 4 (1994), p. 64-68.

ERMISSE G. (red.), *Actes de la Table Ronde organisée par la chambre des Députés de Roumanie et le Ministère de la Culture et de la Communication (Direction des Archives de France) avec l'appui du Conseil international des Archives sous l'égide du conseil de l'Europe. Mémoire et Histoire : Les Etats européens face aux droits du citoyen du Xxe siècle*, Parijs, 2000.

GÓMEZ LLERA GARCIA-NAVA E., 'La legislación europea en materia de acceso'. *XIV Congreso internacional de Archivos. Seminario precongreso 'Los retos del acceso a la información'*. Sevilla, 18-20 sept. 2000. *Actas*, Madrid, 2001 (CD-rom).

¹⁵ Ook op http://ec.europa.eu/transparency/access_documents/index_en.htm is informatie hieromtrent terug te vinden (geraadpleegd in december 2008).

KECSKEMÉTI Charles en SZÉKELY Iván, *Access to archives: a handbook of guidelines for implementation of Recommendation n° R (2000) 13 on a European Policy on Access to Archives*. Straatsburg, 2005.

KECSKEMÉTI Charles en SZÉKELY Iván, *L'accès aux archives. Manuel pour la mise en œuvre de la Recommandation n° R (2000) 13 sur une politique européenne en matière de communication des archives*, Straatsburg, 2007.

MENNE-HARITZ Angelika, 'Choosing to preserve: Erste internationale Konferenz der European Commission on Preservation and Access in Leipzig'. *Der Archivar*, 49 (1996) 3, p. 457-462.

Recommendation of the Committee of Ministers to Member States on a European Policy on Access to Archives and Explanatory Memorandum No. R (2000) 13. Straatsburg (Council of Europe, Council for Cultural Cooperation), 2000. Ook raadpleegbaar op <http://cm.coe.int/ta/rec/2000/2000r13.htm> (september 2008).

Recommendation Rec (2002) 2 of the Committee of Ministers to Member States on ACCESS to Official Documents, Straatsburg (Council of Europe, Council for Cultural Co-operation), 2002. Ook raadpleegbaar op <http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=262135&Lang=en> (september 2008).

SCHÄFER Udo, 'Rechtvielfalt und Rechtseinheit in Europa. Zum Einfluss des europäischen Rechts auf das nationale Archivwesen'. *Archivalische Zeitschrift*, 88 (2006) 2, p. 819-846.

VALGE Jaak en KIBAL Birgit, 'Restrictions on Access to Archives and Records in Europe: A History and the Current Situation'. *Journal of the Society of Archivists*, 28 (2007) 2, p. 193-214.

VAN SCHAGEN J., 'Openbaarheid van bestuur in de Europese Unie'. DRAYE A. M. (ed.), *Openbaarheid van bestuur. Stand van zaken 2001*, Leuven, 2001.

2.2.2 Per regio of staat

België

AERTS Lut, DEGRYSE Karel, e.a., 'Zaak Lumumba: archieven ten dienste van de democratie?'. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 77 (2001) 3, p. 3-4.

BENEDEK C., 'La transparence administrative en Belgique. L'accès aux documents administratifs'. *Administration Publique Trimestrielle*, 1993, p. 159-171.

BERX Cathy, *Rechtsbescherming van de burger tegen de overheid: Een analyse van het systeem van administratieve rechtspraak in België*, Antwerpen, 2000.

BLOEMEN H., 'Het recht op openbaarheid van bestuursdocumenten: een bijzonder grondrecht'. *Mediarecht, Overheidsvoorlichting*, Brussel, losbladig.

BOES M., 'Openbaarheid van bestuur. Bevoegdheidsverdeling. De federale openbaarheidswetgeving'. DRAYE A.M. (ed.), *Openbaarheid van bestuur in Vlaanderen, België en de Europese instellingen*, Leuven, 1996.

COPPEIN Bart, 'De aanhouder heeft niet gewonnen... Relas van mislukte pogingen ter vervanging van de Belgische archiefwet'. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 82 (2006) 2, p. 9-14.

COPPENS Herman, *Openbaarheid en privacybescherming in openbare archieven*. Raadpleegbaar op <http://www.kapa.be/documenten/T01262001.doc> (december 2008).

DAELEMANS Frank, 'Une nouvelle loi sur les archives pour la Belgique fédérale. Un véritable calvaire'. *Archives et Bibliothèques de Belgique/Archief- en Bibliotheekwezen in België*, 66 (1995) 1-4, p. 23-62.

DEPOORTERE R., 'Consultation des archives et protection de la vie privée en Belgique. La situation aux Archives de l'Etat'. *Protection de la vie privée et consultation des archives : une conciliation difficile ? Comparaison entre les situations allemande, néerlandaise, française et belge en 1999*, Algemeen Rijksarchief, *Miscellanea Archivistica Studia*, 137, Brussel, 2001, p. 37-49.

DE RYNCK F. en SUYKENS M., 'Openbaarheid van bestuur in de Vlaamse gemeenten'. VOORHOOF D. (ed.), *Recht op openbaarheid van bestuur*, Tegenspraak-Cahier nr. 12, Antwerpen, 1991, p. 99-118.

D'HOORE Marc, 'La sauvegarde des archives politiques en Belgique: objectifs, méthodes et résultats'. *Actes de la journée d'études franco-belge sur « les archives politiques » organisée aux archives de la ville d'Ath le 12 juin 1993*, Algemeen Rijksarchief, *Miscellanea Archivistica Studia*, 57, Brussel, 1994, p. 15-34.

DRAYE A.M. (ed.), *Openbaarheid van bestuur in Vlaanderen, België en de Europese instellingen*, Leuven, 1996.

ELST M., 'Een actief informatiebeleid van bestuur en parlement in een juridisch kader'. HUBEAU B. en ELST M. (eds.), *Democratie in ademnood? Over legitimiteit, legitimatie en verfijning van de democratie*, Brugge, 2002, p. 77-122.

'Federale archiefwetgeving. Standpunt'. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 75 (1999) 2, p. 61-63.

'Geschiedenis is meer dan herinneren. De raadplegingstermijnen van archieven moeten teruggebracht worden van 100 (!) naar dertig of zelfs twintig jaar'. *De Standaard, De Morgen, La Libre Belgique*, 25 januari 2006.

GRAUWEN M., *Archivalische wetgeving*, Algemeen Rijksarchief, Miscellanea Archivistica Manuale, Preprint 5, Brussel, 1988.

HELLINCK B., 'Doorgaans, maar niet altijd... Ervaringen met kabinetten en kabinetsarchieven'. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 76 (2000), p. 7-13.

HELLINCK B., 'Gezocht: papier! Over kabinetten en kabinetsarchieven'. *Brood en Rozen*, 2000, p. 82-87.

HOFACK Marijke, 'Vrije toegang tot informatie'. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 75 (1999) 1, p. 46-49.

HUBEAU B., 'De toepassing van de federale wet van 12 november 1997 betreffende de openbaarheid van bestuur voor provincies en gemeenten'. DRAYE A.M., *Openbaarheid van bestuur. Stand van Zaken 1998*, Leuven, 1999, p. 105-135.

HUYGHE C., 'De belofte van openbaarheid van bestuur voor het lokale informatieveld'. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 65 (1989) 1, p. 3-26.

JANVIER Ria, *Openbaarheid en openheid van bestuur: (on)begrensde mogelijkheden?*, Brugge, 1991.

LAUREYS Véronique, 'Party and political archives in Belgium'. *Archives et Bibliothèques de Belgique/Archief- en Bibliotheekwezen in België*, 66 (1995) 1-4, p. 129-140.

LEMMENS P. en VAN NOTEN W., *Preadvies openbaarheid van bestuur in België*, Zwolle, 1981.

MAES R., 'Openbaarheid van bestuur: maatstaf van democratie'. MEULEMANS M. (ed.), *Aspecten van de machtsregulering. Studies aangeboden aan Prof. Dr. E. De Jonghe ter gelegenheid van zijn emeritaat*, Leuven, 1988, p. 173-191.

MERTENS Jacques, 'Archieforganisatie in België en Vlaanderen'. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 74 (1998) 5, p. 195-197.

MERTENS Jacques, 'Actuele stand van zaken over de archiefwetgeving in België'. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 73 (1997) 3, p. 87-91.

MERTENS Jacques, 'De organisatie van de openbaarheid van bestuur'. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 65 (1989) 2, p. 161-164.

MERTENS Jacques en VERHELST Jules, *Een archiefwet voor het federale België: bijdrage tot de discussie*, Antwerpen, 1993.

MERTENS Jacques en VERHELST Jules (red.), *Voor een nieuwe archiefwet. Advies van de Werkgroep Archiefbeleid*, Archiefkunde, Verhandelingen aansluitend bij Bibliotheek- & Archiefgids 2, Antwerpen, 1987.

OPDEBEEK I., 'Is spreken van de kant van de ambtenaren nog steeds zilver en zwijgen goud?'. JANVIER Ria (ed.), *Openbaarheid van bestuur: (on)begrensde mogelijkheden?*, Brugge, 1991, p. 43-59.

OPSOMMER Rik, MARTYN Georges en HEIRBAUT Dirk (red.), *De archivaris, de wet en de rechtbank. Verslagboek van de studiedag Archief tussen openbaarheid van bestuur en bescherming van de privacy. Rechtsfaculteit van de Universiteit Gent, 13 mei 2002*, Brugge, 2004.

PAS W., 'De wet van 11 april 1994 betreffende de openbaarheid van bestuur'. *Mediarecht, Overheidsvoorlichting*, Brussel, losbladig.

POPELIER P., 'De openbaarheid van het overheidshandelen in de democratische rechtsstaat'. *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiek Recht*, 50 (1995) 12, p. 707-715.

PRENEEL Marij, *Archief en openbaarheid: een handleiding voor de Rijksarchieven in Vlaanderen*, Algemeen Rijksarchief, Miscellanea Archivistica Manuale, 51, Brussel, 2005.

ROUSSEAUX Xavier, 'Un patrimoine en péril? Réflexions sur les sources pour l'histoire de la justice en Belgique (19e –20e s.)'. *Archives et Bibliothèques de Belgique/Archief- en Bibliotheekwezen in België*, 64 (1993) 1-4, p. 65-116.

SCHRAM Frankie, *Begrenzungen aan de openbaarheid van bestuur: een analyse en vergelijking van de internrechtelijke openbaarheidsregelingen in het Belgische recht*, onuitgegeven verhandeling tot het bekomen van de graad van doctor in de rechten, Leuven, 2002.

SCHRAM Frankie, 'De Vlaamse openbaarheidswetgeving'. *Mediarecht, Overheidsvoorlichting*, Brussel, losbladig.

SCHRAM Frankie, *Een nieuw openbaarheidsdecreet voor Vlaanderen. Een juridische analyse in historisch perspectief*, Brugge, 2004.

SCHRAM Frankie, 'Een publiek recht van toegang tot bestuursdocumenten en archiefbescheiden op gemeentelijk niveau'. DRAYE A.M. (ed.), *Openbaarheid van bestuur. Stand van zaken 2001*, Leuven, 2001.

SCHRAM Frankie, *Handboek Openbaarheid van bestuur*, Brussel, 2001.

SCHRAM Frankie, 'Het begrip 'bestuursdocument' als grondslag voor een nieuwe archiefregelgeving in België'. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 74 (1998), p. 160-168.

SCHRAM Frankie, *Het decreet openbaarheid van bestuur: een juridische analyse in historisch perspectief*, Brugge, 2006.

SCHRAM Frankie, 'Het nieuwe openbaarheidsdecreet en de toegang tot officiële archieven'. *Archievenblad*, 108 (2004) 9, p. 12-17.

SCHRAM Frankie, 'Naar een nieuwe archiefwetgeving. Bedenkingen bij enkele nieuwe wetsvoorstellen'. *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, 1996, p. 451-461.

SCHRAM Frankie, 'Openbaarheid en Archiefwetgeving'. DRAYE A.M. (ed.), *Openbaarheid van bestuur in Vlaanderen, België en de Europese instellingen*, Leuven, 1996.

SCHRAM Frankie, 'Openbaarheid en toegang tot archiefbescheiden'. *Introductie tot Erfgoedzorg en Archieven. Verslagboek van het jaarthema*, Brussel, 2001, p. 23-68.

SCHRAM Frankie, 'Openbaarheid van bestuur'. *Administratieve Rechtsbibliotheek. Beknopt*, III, Brugge, 2003.

SCHRAM Frankie, 'Openbaarheid van bestuur in Vlaanderen in een derde versnelling'. SCHRAM Frankie (ed.), *Openbaarheid van bestuur: stand van zaken 2004*, Leuven, 2004, p. 81-130.

SCHRAM Frankie, *Openbaarheid van bestuur: stand van zaken 2007*, Leuven, 2008.

SCHRAM Frankie, 'Privacy en openbaarheid als zusterrechten'. *Rechtsactualiteit, Privacy, Openbaarheid en nieuwe Technologie*, 2 (2001) 3-4.

SCHRAM Frankie, *Tussen openbaarheid en privacy: een verhaal van grijs-tinten*, Brussel, 2006.

'Standpunt van de sectie Archief van de Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek-, Archief- en Documentatiewezenen met betrekking tot het in de senaat neergelegde 'Voorstel van archiefwet''. *Bibliotheek- & archiefgids*, 70 (1994) 5, p. 212-213.

SUETENS L.P., 'Hoe belangrijk is openbaarheid en openheid van bestuur voor onze hedendaagse samenleving?'. JANVIER Ria (ed.), *Openbaarheid en openheid van bestuur: (on)begrensde mogelijkheden?*, Brugge, 1991, p. 3-11.

UYTENDAELE M., 'Fédéralisme et libertés fondamentales : la transparence administrative au regard de la réforme de l'état'. *A.P.T.*, 1993, p. 104-105.

VAN DEN EECKHOUT Patricia, 'Naoorlogse politieke en syndiale archieven in België'. *Archives et Bibliothèques de Belgique/Archief- en Bibliotheekwezen in België*, 60 (1989) 3-4, p. 1-40.

VAN DEN EYNDE S., *Digitale archivering: een juridische stand van zaken vanuit Belgisch perspectief. Deel 1*, Leuven, 2001.

VELLE Karel, 'E-government en de archivaris'. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 78 (2002) 6, p. 3-11.

VELLE Karel en NUYTENS Michel, 'Openbaarheid versus privacybescherming van openbare archieven'. *Vormingsdag Gegevensverwerking in de welzijnssector*, Brussel, 2003.

VERHELST Juul, 'Informatievoorziening en archief'. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 68 (1992) 4, p. 29-31.

VOORHOOF D., 'Passieve openbaarheid van bestuur veronderstelt actieve burger en proactief beleid'. HUBEAU B. en ELST M. (ed.), *De democratie in ademnood? Over legitimiteit, legitimatie en verfijning van de democratie*, Tegenspraak-Cahier 21, Brugge, 2002, p. 232.

VOORHOOF D., 'Openbaarheid van bestuur, recht op informatie en politieke democratie'. VOORHOOF D. (ed.), *Recht op openbaarheid van bestuur*, Tegenspraak-Cahier 12, Antwerpen, 1991.

VOORHOOF D. (ed.), *Recht op openbaarheid van bestuur*, Tegenspraak-Cahier 12, Antwerpen, 1991.

VOORHOOF D., 'Tien jaar openbaarheid van bestuur in België, het mag wel iets meer zijn'. HINS A.W. en NIEUWENHUIS A.J. (eds.), *Van ontvanger naar zender. Opstellen aangeboden aan prof. mr. J.M. de Meij*, Amsterdam, 2003.

X. 'Voor een nieuwe Belgische archiefwet'. *Archief- en Bibliotheekwezen in België*, 23 (1984-1986).

Duitsland

BIEWER Ludwig, 'Das Politische Archiv des Auswärtigen Amts. Plädoyer für ein Ressortarchiv'. *Archivalische Zeitschrift*, 87 (2005), p. 137-164.

BIEWER Ludwig, 'Personalakten im Politischen Archiv des Auswärtigen Amts'. *Archivischer Umgang mit Personalakten. Ergebnisse eines spartenübergreifenden Fachgesprächs im Westfälischen Archivamt (Texte und Untersuchungen zur Archivpflege 16)*, Munster, 2004, p. 18-20.

BIEWER Ludwig en PRETSCH Hans Jochen, *Das Politische Archiv des Auswärtigen Amts*, 2, Berlin, 2004.
Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik. Raadpleegbaar op

http://www.bstu.bund.de/nn_715068/DE/Home/homepage__node.html__nnn=true (september 2008).

BIRTHLER Marianne, 'Stasi-Unterlagen für Forschung und Medien – zum Rechtsstreit um den Aktenzugang und zur Novellierung des Stasi-Unterlagen-Gesetzes'. *Der Archivar*, 55 (2002) 4, p. 298-301.

DANIELSON Elena S., 'Privacy Rights and the Rights of Political Victims: Implications of the German Experience'. *The American Archivist*, 67 (2004) 2, p. 176-193.

DEGREIF Diether, 'Berichte zu einzelnen Arbeitssitzungen der Sektionen, Fachgruppen und Arbeitskreise auf dem 73. Deutschen Archivtag. Sektion III: Archivrecht und Forschungsfreiheit'. *Der Archivar*, 56 (2003) 1, p. 9-13.

GAUCK Joachim, *Die Stasi-Akten: Das unheimliche Erbe der DDR*, Hamburg, 1991.

GRUPP Peter, 'Das Politische Archiv des Auswärtigen Amts'. *German Studies Association. Newsletter*, 27 (2002) 2, p. 34-45.

KRÜGER Dieter, 'Datenschutz oder doch "Täterschutz"? Die Anonymisierung historischer Quellen als Problem des Stasi-Unterlagen-Gesetzes und der Archivgesetze'. *Der Archivar*, 53 (2000) 1, p. 34-42.

HÄUSSERMANN Martin, 'Was leisten die Archive für die Gesellschaft? 56. Südwestdeutscher Archivtag in Freiburg im Breisgau'. *Der Archivar*, 49 (1996) 4, p. 669-673.

JEDLITSCHKA Karsten, 'Archivtagung "Erschliessung und Zugang", im Archiv der BStU-Zentralstelle'. *Archivar*, 61 (2008) 4, p. 394.

KLEIFELD Helge, *Die Stellung der öffentlichen Archive im politischen System der Bundesrepublik Deutschland*, Essen, 2008.

KRIMM Konrad en JOHN Herwig (eds.), *Archiv und Öffentlichkeit. Aspekte einer Beziehung im Wandel. Zum 65. Geburtstag von Hansmartin Schwarzmaier*, Stuttgart, 1997.

LEESCH Wolfgang, 'Deutsche Parlaments-, Partei- und Gewerkschaftsarchive'. *Archives et Bibliothèques de Belgique/Archief- en Bibliotheekwezen in België*, 60 (1989) 3-4.

LENZ W., 'Archivbenutzung und Schutz der Persönlichkeitsrechte in Deutschland'. DEPOORTERE F., *Protection de la vie privée et consultation des archives : une conciliation difficile ? Comparaison entre les situations allemande, néerlandaise, française et belge en 1999*, Algemeen Rijksarchief, Miscellanea Archivistica Studia, 137, Brussel, 2001, p. 11-28.

MAYEN Thomas, *Der grundrechtliche Informationsanspruch des Forschers gegenüber dem Staat*, Berlin, 2002.

OLDENHAGE Klaus, 'Bundesarchivgesetz und Informationsfreiheitsgesetz'. *Der Archivar*, 58 (2005) 4, p. 291-292.

OLDENHAGE Klaus, 'Die Gesetzgebung zur Sicherung des Archivgutes der Parteien und Massenorganisationen der DDR'. *Historisch-Politische Mitteilungen*, 2 (1995), p. 299-307.

OLDENHAGE Klaus, 'Was bringt das neue "Stasi-Aktengesetz"?'. *Der Archivar*, 55 (2002) 4, p. 335-336.

PRETSCH Hans Jochen, 'Die Rechtsstellung des Politischen Archivs'. *Der Archivar*, 43 (1990), p. 597-599.

REHM Clemens, "'Archive und Öffentlichkeit". Der 76. Deutsche Archivtag 2006 in Essen'. *Der Archivar*, 60 (2007) 1, p. 4-11.

SCHÄFER Udo, 'Rechte auf Zugang zu Archivgut ausserhalb der Archivgesetze'. *Der Archivar*, 52 (1999), p. 20-26.

SCHÄFER Udo, 'Transfer and Access - The Core Elements of the German Archives Acts'. *Archival Science. International Journal on Recorded Information*, 3 (2003) 4, p. 367-377.

SCHAPER Uwe, SCHOLZ Michael en STAHLBERG Ilka, "'Das Gesetz ist auf gutem Wege" – 10 Jahre Brandenburgisches Archivgesetz'. *Der Archivar*, 57 (2004) 4, p. 283-294.

STOLTENBERG Klaus, *Stasi-Unterlagen-Gesetz. Kommentar*, Baden-Baden, 1992.

UNVERHAU Dagmar (ed.), *Das Stasi-Unterlagen-Gesetz im Lichte von Datenschutz und Archivgesetzgebung. Referate der Tagung des BstU vom 26-28.11.1997*, Munster, 1998.

WIECH Martina, 'Moderne Justizakten als zukünftige Quellen historischer Forschung. Workshop zur Archivierung von Unterlagen der Justiz in der Justizakademie Nordrhein-Westfalen'. *Der Archivar*, 58 (2005) 4, p. 302-303.

Frankrijk

BLANCHETTE Jean-François en BANAT-BERGER Françoise, 'La "dématisation" des actes authentiques en droit français'. *La Gazette des Archives*, 204 (2006) 1, p. 151-170.

BRAIBANT Guy, 'La législation française'. *La Gazette des Archives*, 177-178 (1997), p. 136-138.

CANAVAGGIO Perrine en DE TOURTIER-BONAZZI Chantal, 'Les archives des hommes et des partis politiques en France depuis la seconde guerre mondiale'. *Archives et Bibliothèques de Belgique/Archief- en Bibliotheekwezen in België*, 60 (1989) 3-4, p. 41-58.

CANAVAGGIO Perrine en VAN DEN NESTE Evelyne, 'Un bilan de la question des archives politiques en France : de l'approche personnelle à l'approche fonctionnelle'. *La Gazette des Archives*, 204 (2006) 1, p. 71-88.

COMBÉ Sonja, *Archives interdites : les peurs françaises face à l'histoire contemporaine*, Parijs, 1994.

NEUSCHWANDER Isabelle, 'Les archives présidentielles au Centre historique des Archives nationales françaises'. HORROCKS David, NEUSCHWANDER Isabelle, FLAMENT-GUELFUCCI Emmanuelle, *Les archives présidentielles en France et aux Etats-Unis : statut, collecte, accès*. Raadpleegbaar op <http://www.wien2004.ica.org/fo/programmes.php?ctNv1=7&ctNv2=29&id=783&dt=139&vd=1093507200> (december 2008).

POIVRE J., 'Protection des données personnelles et archives. Le cas de la France'. DEPOORTERE F., *Protection de la vie privée et consultation des archives : une conciliation difficile ? Comparaison entre les situations allemande, néerlandaise, française et belge en 1999*, Algemeen Rijksarchief, Miscellanea Archivistica Studia, 137, Brussel, 2001, p. 29-32.

Ierland

MURPHY K., *Freedom of Information – The Irish Experience*. Raadpleegbaar op <http://foi.gov.ie/press-room/speeches/speech-9/?searchterm=Murphy>

(september 2008).

SMYTH Zoë A., 'The Impact of Freedom of Information Legislation in Ireland'. *Journal of the society of Archivists*, 24 (2003) 1, p. 83-92.

Italië

CARUCCI Paola, 'Privacy and historical research in Italy'. *Archivum*, 45 (2000), p. 161-170.

COVA Ugo, 'Neue Entwicklungen der Archivbenützung in Italien: Die Transparenz der öffentlichen Verwaltung und das Recht auf Einsicht in Verwaltungsschriftgut'. *Archivalische Zeitschrift*, 79 (1996), p. 79-88.

Kroatië

PAVLICEK Vida, 'Veränderungen im Archivwesen Kroatiens infolge des neuen Archivgesetzes'. *Der Archivar*, 51 (1998) 2, p. 286-290.

Nederland

BAAK P. en KOENEN K., *Het geheugen als actieve kracht. De archieffunctie binnen de digitale overheid*, Den Haag, 1999.

DE BAETS Antoon, 'Gekruiste degenen: Overheid, historici en archieven in Nederland'. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 72 (1996), 6, p. 237-242.

DE VRIES A., '“Slechts bij uiterste noodzaak”: de Archiefwet 1995 en de bescherming van de persoonlijke levenssfeer'. DEPOORTERE F., *Protection de la vie privée et consultation des archives: une conciliation difficile? Comparaison entre les situations allemande, néerlandaise, française et belge en 1999*, Algemeen Rijksarchief, Miscellanea Archivistica Studia, 137, Brussel, 2001, p. 33-36.

DE VRIES Bert, 'Openbaarheid in de praktijk'. *Archievenblad*, 107 (2003) 1, p. 20-23.

KETELAAR F. C. J., 'Archiefrecht voor de overheid'. *Archiefbeheer in de praktijk*, 150 (1995-1996), p. 1-25.

LOEF Marianne, SCHOONHEIM Fred en TE VAARWERK Bennie, 'De verkorte overbrengingstermijn: stand van het land in 2004. De late twintigste eeuw openbaar?' *Archievenblad*, 108 (2004) 6, p. 22-24.

MA OEH Pe, 'Taskforce digitale Toegankelijkheid Archieven'. *Archievenblad*, 109 (2005) 3, p. 16-17.

METTES Emiel, 'Het belang van openbaarheid. Een vergelijking tussen Nederland en het Verenigd Koninkrijk'. *Archievenblad*, 111 (2007) 6, p. 20-23.

VAN DER REE Gineke, 'Openbaarheid en archieven'. *Archievenblad*, 107 (2003) 1, p. 16-19.

Oostenrijk

MIKOLETZKY Lorenz, 'Österreichische Parlaments-, Parteiarchive'. *Archives et Bibliothèques de Belgique/Archief- en Bibliotheekwezen in België*, 60 (1989) 3-4, p. 77-82.

Rusland en de voormalige Sovjet-Unie

Digitization of Stalin's Personal Archive. Project van Yale University Press om een digitale uitgave van het persoonlijk archief van Stalin te ontwikkelen (zou online moeten zijn tegen 2012). Meer info op <http://www.ica.org/groups/en/node/42> (december 2008).

GRIMSTED Patricia Kennedy, 'Glasnost in Archives? Recent Developments on the Soviet Archival Scene'. *The American Archivist*, 52 (1989) 2, p. 214-237.

GRIMSTED Patricia Kennedy, 'Perestroika in the Archives? Further Efforts at Soviet Archival Reform'. *The American Archivist*, 54 (1991) 1, p. 70-95.

SUYKENS Mark, 'Een campagne voor meer Glasnost'. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 65 (1989) 1, p. 1-2.

Slovenië

ZONTAR Joze, 'Das neue Gesetz über Archivgut und Archive'. *Der Archivar*, 51 (1998) 2, p. 290-295.

Spanje

DE ANDRÉS DIAZ Rosana, 'Archivos de partidos políticos, sindicatos, hombres públicos y sus gabinetes en España'. *Archives et Bibliothèques de Belgique/ Archief- en Bibliotheekwezen in België*, 60 (1989) 3-4, p. 83-126.

Verenigd Koninkrijk

ANDREWS P.M., 'Changing Attitudes in Government to Record Closures'. *Journal of the Society of Archivists*, 19 (1998) 1, p. 17-24.

BIRKENSHAW P., 'Freedom of Information in the UK and Europe: Further Progress'. *Government Information Quarterly*, 19 (2002) 1, p. 77-86.

CANTWELL John, 'The Public Record Office: Friend or Foe?'. *Contemporary Record*, 9 (1995) 2, p. 368-377.

COBB H.S., 'Politicians and Archives'. *Journal of the Society of Archivists*, 15 (1994) 1, p. 141-150.

HEALY Susan, 'The Classification of Modern Government Records in England and Australia'. *Journal of the Society of Archivists*, 11 (1990) 1-2, p. 21-26.

MACNEIL Heather, 'From the memory of the act to the act itself. The evolution of written records as proof of jural acts in England, 11th to 17th century'. *Archival Science. International Journal on Recorded Information*, 6 (2006) 3-4, p. 313-328.

METTES Emiel, 'Het belang van openbaarheid. Een vergelijking tussen Nederland en het Verenigd Koninkrijk'. *Archievenblad*, 111 (2007) 6, p. 20-23.

PUBLIC RECORD OFFICE, *PROfiles 1964. Set 1: Prime Minister's and Cabinet Documents; Set 2: Documents on External Affairs*, 2005.

PUBLIC SERVICES QUALITY GROUP. *Standard for ACCESS to Archives: A Working Document*, versie 2, 7e uitgave, september 2003. Raadpleegbaar op <http://www.nationalarchives.gov.uk/archives/psqg/access.htm> (september 2008).

SHEPHERD Elizabeth, 'Freedom of Information and Records Management in the UK: What has been the Impact?'. *Journal of the Society of Archivists*, 28 (2007) 2, p. 125-138.

SHEPHERD Elizabeth en ENNION E., 'How Has the Implementation of the UK Freedom of Information Act 2000 Affected Archives and Records Management Services?'. *Records Management Journal*, 17 (2007) 1, p. 32-51.

WHITMAN Jim, MCLEOD Julie en HARE Catherine, 'BIAP: Balancing Information Access and Privacy'. *Journal of the Society of Archivists*, 22 (2001) 2, p. 253-274.

2.3 Overige continenten

Antillen

TAFFIN Dominique, 'Pour une mémoire partagée, pistes pour un projet caribéen d'accès aux sources de l'histoire des Antilles'. *La Gazette des Archives*, 197 (2005), p. 75-89.

Australië

TERRILL G., 'The Rise and Decline of Freedom of Information in Australia'. MCDONALD A. en TERRILL G., *Open Government: Freedom of Information and Privacy*, Basingstoke, 1998.

Belize

GIBSON Charles, 'The importance of legislation in archival development: the Belize experience'. *Archivum*, 44 (1999), p. 73-84.

Canada

GERMAN Daniel, 'Access and Privacy Legislation and the National Archives, 1983-1993: A Decade of ATIP'. *Archivaria*, 39 (1995), p. 196-213.

GILBERT Jay, 'Access Denied : The Access to Information Act and Its Effect on Public Records Creators'. *Archivaria*, 49 (2000), p. 84-123.

China

BARTLETT Beatrice S., 'A world-class archival achievement: the People's Republic of China archivists' success in opening the Ming-Qing central-government archives, 1949-1998'. *Archival Science*, 7 (2007) 4, p. 369-390.

ZHENGLI Shen, 'The impact of the opening of Chinese Archives on China in the Twenty-first Century'. *Janus*, 2 (1999), p. 13-18.

Korea

LEE Kyong Rae, 'Political Democracy and Archival Development in the Management of Presidential Records in the Republic of Korea'. *The American Archivist*, 69 (2006) 1, p. 117-138.

Mexico

VAN KAN Fred, 'Openbaarheid van archieven in Mexico'. *Archievenblad*, 112 (2008) 7, p. 41.

Verenigde Staten van Amerika

BROWN Thomas Elton, 'The Freedom of Information Act in the Information Age: The Electronic Challenge to the People's Right to Know'. *The American Archivist*, 58 (1995) 2, p. 202-211.

Citizen's Guide to the Use of the Freedom of Information Act and the Privacy Act of 1974, 3rd Report, Washington, 1989.

COX Dwayne, 'The Rise of Confidentiality: State Courts on Access to Public Records During the Mid-twentieth Century'. *The American Archivist*, 68 (2005) 2, p. 312-322.

COX Richard J., 'Access in the digital Information Age and the Archival Mission: the United States'. *Journal of the Society of Archivists*, 19 (1998) 1, p. 25-40.

ELLIS Sylvia, 'US Presidential Libraries: The Culture and Reality of the Freedom of Information Act'. *Archives*, 25 (2000) 103, p. 142-153.

FAILLÈS Béatrice, 'Les nouvelles dispositions de la législation américaine sur l'accès aux documents "classifiés" '. *La Gazette des Archives*, 177-178 (1997), p. 145-148.

MARWICK Christine, *Your Right to Government Information*, New York, 1985.

MONTGOMERY Bruce P., 'Presidential Materials: Politics and the Presidential Records Act'. *The American Archivist*, 66 (2003) 1, p. 102-138.

THEOHARIS Athan G. (ed.), *A Culture of Secrecy: The Government Versus the People's Right to Know*, Lawrence, 1998.

WEINBERG Steve, *For Their Eyes Only: How Presidential Appointees Treat Public Documents as Personal Property*, Washington, 1992.

Zuid-Afrika

HARRIS Verne en MERRETT Christopher, 'Toward a Culture of Transparency: Public Rights of Access to Official Records in South Africa'. *The American Archivist*, 57 (1994) 4, p. 680-693.

NGULUBE Patrick, *Preservation and Access to Public Records and Archives in South Africa*, Pietermaritzburg, 2003.

3 Archief in gevaar: oorlog, dictatuur, regimewissels en rampen

De bedreigingen waaraan archieven kunnen blootstaan, zijn talrijk. We beperken ons tot vier noemers die relevant zijn in het ruimere kader van deze bibliografie: oorlog, dictatuur, regimewissels en rampen.

Dat archieven in oorlogssituaties een cruciale rol kunnen gaan spelen in machtsstrategieën allerhande is duidelijk. Zo werd in eigen land tijdens de Tweede Wereldoorlog archiefroof gepleegd door de Duitse bezetter. Ook de toenmalige opmaak van het Jodenregister door de (Belgische) gemeentelijke overheden op bevel van de bezetter geeft aan hoe archieven misbruikt kunnen worden in tijden van oorlog. Daarnaast kunnen archieven aan fysiek oorlogsgeweld ten prooi vallen: bombardementen, brandstichting, enz. Een hedendaags voorbeeld is de situatie in Irak. In 2003 werd daar het gebouw dat de nationale bibliotheek en archief huisvestte, getroffen door brand, werden de bureaus van de ministeries van de Irakese overheid – gevuld met administratieve archieven – gebombardeerd en geplunderd en werden tal van culturele instellingen over het hele land verwoest.¹⁶ Bij de selectie van titels ressorterend onder deze categorie werden ook archiefgebonden problemen die zich in de nasleep van oorlogen (kunnen) voordoen, soms tot decennia na datum, in aanmerking genomen.

In tweede instantie komen publicaties aan bod die stilstaan bij het effect van een dictatoriaal of repressief beleid op het archief van de samenleving in kwestie. Ook de rol van archieven bij de overgang van dictatuur naar democratie werd in rekening genomen bij de selectie. Informatie en macht gaan hand in hand, zoals de bespreking van de omgang met archieven in oorlogssituaties reeds duidelijk maakte. Kenniscentra zoals archieven kunnen als strategisch machtsmiddel worden ingezet. Repressieve regimes vormen vaak ontzettend veel archief, dat vervolgens als onderdrukingsmechanisme wordt misbruikt. Het zijn meestal zeer bureaucratische en zeer controlerende systemen, waarin het uitvoeren van elk bevel goed moet worden gedocumenteerd. Het Stasi-archief van de voormalige Duitse Democratische Republiek vormt hier een ‘mooi’ voorbeeld van. Het spreekt voor zich dat indien archieven als machtsmiddel worden ingezet, waarden en principes van

¹⁶ Rapporten over de situatie in Irak zijn raadpleegbaar op <http://www.ifla.org/blueshield.htm> (december 2008).

de democratische rechtstaat zoals transparantie, toegankelijkheid, verantwoording, verantwoordelijkheid en respect voor de rechten en de vrijheid van de burger in gevaar komen.

Wat de rol van archieven in democratiseringsprocessen betreft, stelt men vast dat wanneer repressieve regimes worden opgedoekt, vaak de eerste reactie erin bestaat, de sporen van het (onaangename) verleden uit te wissen en met een nieuwe lei te beginnen. Gelukkig zijn binnen de archivistische wereld waakhonden actief om dit te voorkomen. Archieven kunnen er immers toe bijdragen recht te laten geschieden. Na het verdwijnen van een repressief regime is de aanwezigheid en raadpleegbaarheid van authentieke archiefdocumenten gevormd door dat regime van cruciaal belang voor de wederopbouw van of overgang naar een democratische samenleving.

Maar ook bij minder spectaculaire politieke omwentelingen zoals staatshervormingen is extra waakzaamheid geboden, opdat archieven correct in de nieuwe structuren geïntegreerd worden, niet verloren of beschadigd raken in de chaos van het moment. Bij de overdracht van bevoegdheden zijn duidelijke afspraken nodig tussen rechtsvoorgangers en rechtsopvolgers, opdat ook in de toekomst de archieven volledig toegankelijk blijven voor de burger.

Tot slot zijn archieven onderhevig aan bedreigingen waar de mens geen schuld aan heeft. Anticiperen kan en moet echter wel. Want calamiteiten kunnen even zeer catastrofes aanrichten voor het collectieve en individuele geheugen. In het buitenland zijn extreme voorbeelden te vinden (orkanen, tsunami, etc.), maar ook Belgische archiefinstellingen werden en worden geconfronteerd met storm-, water- en brandschade. In archieftijdschriften verschijnen regelmatig studies rond preventie en rampenplannen. De meest algemene van deze artikels zijn opgenomen in onderstaande selectie. Te technische werken (rond concrete preventieplannen bijvoorbeeld) werden niet weerhouden omdat ze niet relevant zijn voor het algemene onderwerp van deze bibliografie en bovendien zeer snel gedateerd zijn.

3.1 Algemeen

AUER Leopold, 'Archival losses and their impact on the work of archivists and historians'. *Archivum*, 42 (1996), p. 1-10.

AUER Leopold, 'Archival losses since the Second World War'. *Janus*, 1 (1994), p. 70-75.

KITCHING Christopher, 'Archive Destruction and Dispersal – a rejoinder'. *Journal of the Society of Archivists*, 14 (1993) 2, p. 189-190.

KOZAR Azem, 'Der Einfluss der politischen Faktoren auf den Zustand der Archivbestände'. *Atlanti*, 12 (2002) 1, p. 83-88.

LOCKE Ian F., 'Archive Destruction and Dispersal in the UK – an elementary overview'. *Journal of the Society of Archivists*, 14 (1993) 1, p. 7-14.

MACKENZIE George P., 'Working for the Protection of the World's Cultural Heritage: The International Committee of the Blue Shield'. *Journal of the Society of Archivists*, 21 (2000) 1, p. 5-10.¹⁷

PROCOR Margaret, COOK Michael en WILLIAMS Caroline, *Political Pressure and the Archival Record*, Chicago, 2005.

¹⁷ *The Blue Shield* is sinds de Haagse Conventie van 1954 het symbool om culturele sites te merken opdat ze bescherming zouden genieten in geval van een gewapend conflict. Tevens is het de naam van een internationale commissie, opgericht in 1966, die ijvert voor de bescherming van het cultureel werelderfgoed bedreigd door oorlogen en natuurrampen. Doelstelling van de commissie is om voor de bescherming van cultureel erfgoed te betekenen wat het Rode Kruis betekent op humanitair gebied. Bron: <http://www.ifla.org/blueshield.htm>.

Voor meer info over *The Blue Shield*, zie <http://www.ancbs.org/>

3.2 Archief en Oorlog

3.2.1 Algemeen

BARENDREGT Jaap, *Oorlogseffecten, roof en rechtsherstel van joods effectenbezit*, Amsterdam, 2004.

CANTALUPPI Anna, 'Une exploitation exemplaire des fonds privés dans le respect des individus : la spoliation des biens juifs d'après les archives bancaires de la compagnie de San Paolo'. *La Gazette des Archives*, 196 (2004), p. 59-64.

Emergency Programme for Protection of Vital Records in the Event of Armed Conflict, UNESCO, 1998. Raadpleegbaar op http://www.unesco.org/webworld/archives/sro_citra/Frameset.html (september 2008).

GASSER Hubert, 'Das Provenienzprinzip bei den Verhandlungen über Archive zwischen Österreich und Italien nach dem Ersten Weltkrieg'. *Archivalische Zeitschrift*, 88 (2006) 1, p. 191-200.

HOOGEWOUD F.J. en LEISTRA J.E.P. (eds.), *The Return of Looted Collections (1946-1996): an Unfinished Chapter. Proceedings of an International Symposium to Mark the 50th Anniversary of the return of Dutch Book Collections from Germany in 1946, Amsterdam, 15 and 16 april 1996*, Amsterdam, 1997.

KOWALSKI Wojciech, *Liquidation of the Effects of World War II in the Area of Culture*, Warschau, 1994.

KOZAR Azem, 'War destruction of archival materials'. *Janus*, 1 (1999), p. 92-95.

OPPER Dieter en LEMMERMEIER Doris, *Cultural Treasures moved because of the War: a Cultural Legacy of the Second World War. Documentation and Research on Losses. Documentation of the International Meeting in Bremen*, Bremen 1995.

RESS Imre, 'Verlagerung oder Standortaufbewahrung? Alternativen zum Archivschutz im Falle bewaffneter Konflikte'. *Atlanti*, 4 (1994), p. 118-123.

SIMPSON Elizabeth, *The Spoils of War. World War II and its Aftermath: the Loss, Reappearance, and Recovery of Cultural Property*, New York, 1997.

Spoils of War. International Newsletter, Brussel, 1995-2000.
Raadpleegbaar op <http://spoils.libfl.ru/spoils/> (september 2008).

TOMAN Jiri, *The Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*, Genève, 1996.

3.2.2 Europa

3.2.2.1 Algemeen

DANIELSON Elena S., 'The displaced documents of Central Europe'. *Comma*, 3-4 (2004), p. 197-203.

KECSKEMÉTI Charles, 'Displaced European Archives: Is It Time for a Post-War Settlement?'. *The American Archivist*, 55 (1992) 1, p. 132-141.

NICHOLAS Lynn H., *The Rape of Europe. The Fate of Europe's Treasures in the Third Reich and the Second World War*, New York, 1994.

3.2.2.2 Per regio of staat

België

Commissie schadeloosstelling leden van de Joodse Gemeenschap. Mededelingen.

De tekst van het Eindrapport (11 maart 2008), getiteld *Commissie voor de schadeloosstelling van de leden van de Joodse Gemeenschap van België voor hun goederen die werden geplunderd of achtergelaten tijdens de oorlog 1940-1945* is te raadplegen op <http://www.combuysse.fgov.be/nl/> (september 2008).

GOTOVITCH José, MARTIN Dirk, STEENHAUT Wouter en VERMOTE, Michel, *Mission to Moscow. Belgische socialistische archieven in Rusland*. Extra nummer van *AMSAB-Tijdingen*, (1992) 16.

HERREBOUT Els, *De Duitse Archivschutz in België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Algemeen Rijksarchief, Miscellanea Archivistica Studia, 67, Brussel, 1997.

JANSSENS Gustaaf, 'Zoektocht naar Belgische archieven in Rusland. Een gesprek met Michel Vermote van Amsab'. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 78 (2002) 5, p. 15-19.

LOOPER Bert, 'De archivaris en het raadsel van de verdwenen archieven'. *Archievenblad*, 107 (2003) 2, p. 14-19.

LUST Jacques, STEENHAUT Wouter en VERMOTE Michel, *Een zoektocht naar archieven: van NISG naar AMSAB*, Gent, 1997.

LUYTEN Dirk, 'Het gebruik van de gerechtelijke archieven over de repressie na de Tweede Wereldoorlog'. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 79 (2003) 1, p. 33-34.

LUYTEN Dirk, 'Repressie en gerechtelijke archieven: problemen en perspectieven'. *Soma Berichtenblad*, 38, Brussel, 2001.

MANASSE P., *Verdwenen archieven en bibliotheken: de verrichtingen van de Einsatzstab Rosenberg gedurende de Tweede Wereldoorlog*, Den Haag, 1995.

MARTIN Dirk, 'Nieuw archief uit Moskou'. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 71 (1995) 4, p. 211-212.

MARTIN Dirk, 'Vergeten ideologen. De Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg in België tussen cultuurroof en cultuurpolitiek, 1940-1944'. *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, 15 (2005), p. 262-288.

MUCHAMEDJANOV, 'Het 'Bijzonder Archief' te Moskou'. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 73 (1997) 4, p. 156-158.

STEENHAUT Wouter en VERMOTE Michel, 'AMSAB op zoek in Russische archieven. 4-12 mei'. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 68 (1992) 3, p. 40-43.

STEENHAUT Wouter en VERMOTE Michel, 'The fate of the archives and books of the Belgian socialist movement'. *The Return of Looted Collections (1946-1996): an Unfinished Chapter. Proceedings of an International Symposium to Mark the 50th Anniversary of the return of Dutch Book Collections from Germany in 1946 (Amsterdam, 15 and 16 April 1996)*, Amsterdam, 1997, p. 75-86.

STEENHAUT Wouter en VERMOTE Michel, 'De zoektocht naar de 'verdwenen' Belgische en liberale archieven in Moskou'. VERHULST A. en PAREYN L.

(red.), *Huldeboek prof. Dr. Marcel Bots: een bundel historische en wijsgerige opstellen*, Gent, 1995, p. 209-226.

VERMOTE Michel, 'Archiefervaringen in Moskou: niets is onmogelijk, alles kan'. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 76 (2000) 6, p. 3-11.

VERMOTE Michel, *Back from nowhere. The restitution of Belgian looted collections (1991-2001)*, 2002. Raadpleegbaar op www.iish.nl/archives-in-russia/indexnl.html (september 2008).

WELLENS Robert, 'Recherches et recouvrement d'archives belges en Allemagne au XIXe siècle'. *Archives et Bibliothèques de Belgique/Archief- en Bibliotheekwezen in België*, 64 (1993) 1-4, p. 153-172.

Bosnië

KOVACEVIC M., 'War damage suffered by the State Archives of Bosnia and Herzegovina'. *Archivum*, 42 (1996), p. 181-186.

KOZAR Azem, 'Die Auswirkungen des Zustandes der Archivlagerräumlichkeiten und der Archivausrüstung auf die Zerstörungen der Archivbestände infolge des Krieges in Bosnien und Herzegowina'. *Atlanti*, 11 (2001) 2, p. 176-182.

KOZAR Azem, 'Die Probleme des Wiederaufbaus des Archivdienstes in Bosnien und Herzegowina'. *Der Archivar*, 54 (2001) 4, p. 336-338.

Duitsland

ECKERT Astrid M., *Kampf um die Akten. Die Westalliierten und die Rückgabe von deutschem Archivgut nach dem Zweiten Weltkrieg*, Stuttgart, 2004.

ECKERT Astrid M., 'Managing Their Own Past. German Archivists Between National Socialism and Democracy'. *Archival Science*, 7 (2007) 3, p. 223-244.

FLEISCHMANN Peter, 'Geheime Aktenvernichtungen vor dem "Einmarsch der Besatzungsmacht" 1945 im bayerischen Regierungsbezirk Schwaben'. *Archivalische Zeitschrift*, 88 (2006) 1, p. 143-164.

GRANIER Gerhard, 'Rückgabe deutscher militärischer Archivalien durch Frankreich'. *Der Archivar*, 44 (1991) 2, p. 291-294.

GRASSMANN Antjekathrin, 'Rückkehr hansestädtischer Archivalien aus der UdSSR'. *Der Archivar*, 44 (1991) 3, p. 447-449.

HUDEMANN Rainer, 'Deutsche Geschichte in französischen Archiven. Nachkriegsakten in Colmar und Paris – Archivgut zur neueren Geschichte in Nantes'. *Der Archivar*, 42 (1989) 4, p. 475-488.

JONKER Agnes, 'Na de oorlog het vagevuur: Duitse archivarissen en het nationaal-socialisme'. *Archievenblad*, 109 (2005) 9, p. 20-21.

KAISER-LAHME Angela, 'Westalliierte Archivpolitik während und nach dem Zweiten Weltkrieg. Die Beschlagnahmung, Sicherung und Auswertung deutscher Archive und Dokumente durch die Amerikaner und Briten 1943-1946'. *Der Archivar*, 45 (1992) 3, p. 397-410.

KRETZSCHMAR Robert, 'Aufruf zur Mitarbeit. Archive und Archivare in Nationalsozialismus und Nachkrieg'. *Der Archivar*, 56 (2003) 1, p. 101-102.

KRETZSCHMAR Robert e.a. (red.), *Das deutsche Archivwesen und der Nationalsozialismus. 75. Deutscher Archivtag 2005 in Stuttgart*. Verband deutscher Archivarinnen und Archivare, Band 10, Essen-Stuttgart, 2007.

KRÖGER Martin en THIMME Roland, 'Das Politische Archiv des auswärtigen Amtes im Zweiten Weltkrieg. Sicherung, Flucht, Verlust, Rückführung'. *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 47 (1999), p. 243-264.

LEHR Stefan, '“Den deutschen Einfluss beträchtlich steigern”. Archivare und Archive im Protektorat Böhmen und Mähren (1935-1945)'. *Archivar*, 61 (2008) 4, p. 370-376.

MATYSIAK Stefan, 'Während der Ost-West-Konfrontation vergessen! In ostdeutschen Kommunalarchiven schlummern noch unbekanntes Zeitungen aus der kurzen westalliierten Besatzungszeit'. *Archivalische Zeitschrift*, 84 (2001), p. 397-412.

OLDENHAGE Klaus, 'Änderung des Bundesarchivgesetzes beseitigt letzte rechtliche Hindernisse zur Erforschung von NS-Verbrechen'. *Der Archivar*, 56 (2003) 1, p. 25-28.

RUMMEL Walter en RATH Jochen, *“Dem Reich verfallen” – “Den Berechtigten zurückzuerstatten.” Enteignung und Rückerstattung jüdischen Vermögens im Gebiet des heutigen Rheinland-Pfalz 1938-1953*, Koblenz, 2001.

SCHOTT Herbert, “Das Verbrennen von Akten muss unauffällig geschehen”. Beobachtungen zur Vernichtung, Beschlagnahme und Auswertung von Akten aus der Zeit des Dritten Reiches’. *Mainfränkisches Jahrbuch*, 49 (1997), p. 256-288.

SPIES Hans-Bernd, ‘Das Schickzal des von Mainz nach Aschaffenburg geflüchteten Kurfürstlichen Landesregierungsarchivs während der Jahre 1794-1800’. *Archivalische Zeitschrift*, 85 (2003), p. 193-220.

THIMME Roland, ‘Das Politische Archiv des Auswärtigen Amts. Rückgabeverhandlungen und Aktenedition 1945-1995’. *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 49 (2001), p. 317-362.

VON JENA Kai en LENZ Wilhelm, ‘Die deutschen Bestände im Sonderarchiv in Moskau’. *Der Archivar*, 45 (1992) 3, p. 457-468.

Frankrijk

COEURÉ Sophie, *La mémoire spoliée. Les archives des Français, butin de guerre nazi puis soviétique*, Parijs, 2007.

COEURÉ Sophie, MONIER Frédéric en NAUD Gérard, ‘Le retour de Russie des archives françaises. Le cas du fonds de la Sûreté’. *Vingtième siècle*, 45 (1995), p. 133-139.

DEVAUX Dominique, ‘Les archives de la direction de la Sûreté rapatriées de Russie’. *La Gazette des Archives*, 176 (1997), p. 78-86.

POZNANSKI René, ‘Le fichage des juifs de France pendant la Seconde Guerre mondiale et l’affaire du fichier des juifs’. *La Gazette des Archives*, 177-178 (1997), p. 250-270.

SIBILLE Claire, ‘Les archives du ministère de la Guerre récupérées de Russie’. *La Gazette des Archives*, 176 (1997), p. 64-77.

Kroatië

KOLANOVIC J., ‘Archives en temps de guerre: L’expérience de la Croatie’. *Archivum*, 42 (1996), p. 173-180.

Nederland

POTTKAMP René, 'Ruil en Roof. Duitse claims op Nederlands archieven tijdens de Tweede Wereldoorlog'. *Archievenblad*, 111 (2007) 8, p. 24-25.

Oekraïne

GRIMSTED Patricia Kennedy, 'The Fate of Ukrainian Cultural Treasures during World War II: Archives, Libraries, and Museums under the Third Reich'. *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 39 (1991) 1, p. 53-80.

GRIMSTED Patricia Kennedy, *Trophies of War and Empire: The Archival Heritage of Ukraine, World War II, and the International Politics of Restitution*, Cambridge-Massachusetts, 2001.

Rusland en de voormalige Sovjet-Unie

ALY G. en HEIM S., *Das Zentrale Staatsarchiv in Moskau ('Sonderarchiv'): Rekonstruktion und Bestandsverzeichnis verschollen geglaubten Schriftguts aus der NS-Zeit*, Düsseldorf, 1992.

GRIMSTED Patricia Kennedy, 'Displaced archives on the Eastern Front: Restitution problems from World War II and its aftermath'. *Janus*, 2 (1996), p. 42-77.

Slovenië

KLASINC Peter Pavel, 'Rückgabe von Archivgut von Österreich an Slowenien'. *Archives et Bibliothèques de Belgique/Archief- en Bibliotheekwezen in België*, 69 (1998) 1-4, p. 85-94.

Zwitserland

BALZLI Beat, *Les administrateurs du Reich : la Suisse et la disparition des biens des victimes du nazisme*, Genève, 1997.

3.2.3 Overige continenten

China

YUQING Xu, 'Records at risk kept at the Chinese archival repositories'. *Archivum*, 42 (1996), p. 111-118.

Rwanda

ADAMI Tom A. en HUNT Martha, 'Genocidal Archives: The African Context. Genocide in Rwanda'. *Journal of the Society of Archivists*, 26 (2005) 1, p. 105-122.

CONNELLY-HANSEN A.J., *The International Criminal Tribunal for Rwanda. A Case Study Verifying the Utility of the Australian Records Management Standard AS4390 and the DIRKS Manual in the International Arena*, Hobart, 2000.

Sierra Leone

KARGBO John Abdul, 'Archives Management in Post-war Sierra Leone: Luxury of Necessity?'. *Journal of the Society of Archivists*, 26 (2005) 2, p. 243-250.

Verenigde Staten van Amerika

KURTZ Michal J., *Nazi Contraband. American Policy on the Return of European Cultural Treasures, 1945-1955*, New York-Londen, 1985.

3.3 Archief en Dictatuur - Regimewissels

3.3.1 Algemeen

KRITZ Neil J. (ed.), *Transitional Justice: How Emerging Democracies Reckon with Former Regimes*, Washington, 1995.

QOBO Celina K.M., 'Archives : The Role of National Archives and Archivists in a Changing Political Environment'. MOSHOESHOE-CHANDZINGWA Matseliso, KAKOMA Albert K. en LEBOTSA Mampaila M., *Libraries in the 21st Century and Beyond (SCECSAL X11)*, Maseru, 1996.

QUIROGA Hugo en TCACH César (eds.), *A veinte años del golpe. Con memoria democrática*, Rosario, 1996.

SILAGI Michael, 'Staatenachfolge und Archive mit besonderer Berücksichtigung der archivbezogenen Regelungen der Wiener Konvention vom 8. April 1983 über Staatenachfolge in Vermögen, Archive und Schulden von Staaten'. *Archivalische Zeitschrift*, 85 (2003), p. 9-84.

UNVERHAU Dagmar (ed.), *Lustration, Aktenöffnung, demokratischer Umbruch in Polen, Tschechien, der Slowakei und Ungarn*, Munster, 1999.

3.3.2 Europa

3.3.2.1 Algemeen

BENSUSSAN Agnès, DAKOWSKA Dorota en BEAUPRÉ Nicolas (eds.), *Die Überlieferung der Diktaturen. Beiträge zum Umgang mit Archiven der Geheimpolizeien in Polen und Deutschland nach 1989*, Essen, 2004.

3.3.2.2 Per regio of staat

Duitsland

BARTELEIT Sebastian, 'Offene Akten. 15 Jahre Auseinandersetzung mit den DDR-Archiven. Eine Veranstaltung des Bundesarchivs und der Stiftung zur Aufarbeitung der SED-Diktatur'. *Der Archivar*, 58 (2005) 4, p. 297-298.

BUCHSTAB Günter, 'Probleme der Überlieferungsbildung von Parteien und Parlamenten in den Jahren der Diktatur und des demokratischen Neubeginns'. *Der Archivar*, 41 (1988) 1, p. 66-71.

DEGREIF Diether, 'Der 63. deutsche Archivtag 1992 in Berlin. Vorträge, Berichte, Referate. Die Archive und die deutsche Einheit'. *Der Archivar*, 46 (1993) 1, p. 5-22.

'Die Archive und die Geschichtsquellen in der DDR müssen gesichert und nutzbar gemacht werden. Gemeinsamer Aufruf des Vereins deutscher Archivare (Bundesrepublik Deutschland) und des Verbandes der Archivare der DDR'. *Der Archivar*, 43 (1990) 4, p. 650-652.

DOLATOWSKI Elrun en MEIBURG Anette, 'Die Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR im Bundesarchiv'. *Der Archivar*, 50 (1997) 2, p. 287-299.

DUMSCHAT Sabine, 'Archiv oder "Mülleimer"? Das "NS-Archiv" des Ministeriums für Staatssicherheit der DDR und seine Aufarbeitung im Bundesarchiv'. *Archivalische Zeitschrift*, 89 (2007), p. 119-146.

DUMSCHAT Sabine en MÖHLENBECK Ulrike, 'Aufarbeitung des "NS-Archivs" des Ministeriums für Staatssicherheit der DDR: Abschluss der ersten Projektphase'. *Mitteilungen aus dem Bundesarchiv*, 12 (2004) 2, p. 40-46.

'Gemeinsamer Aufruf des Vereins deutscher Archive (Bundesrepublik Deutschland) und des Verbandes der Archive der DDR: Die Archive und die Geschichtsquellen der DDR müssen gesichert und nutzbar gemacht werden. München und Weimar, 10. August 1990'. *Der Archivar*, 43 (1990) 4, p. 650.

GROHMANN Ingrid, 'Die Verwaltungsreformen in den neuen Bundesländern und ihre Auswirkungen auf die Staatsarchive am Beispiel von Sachsen'. *Der Archivar*, 49 (1996) 3, p. 395-403.

HOLLMANN Michael, 'Das "NS-Archiv" des Ministeriums für Staatssicherheit der DDR und seine archivische Bewältigung durch das Bundesarchiv'. *Mitteilungen aus dem Bundesarchiv*, 9 (2001) 3, p. 53-62.

KAHLENBERG Friedrich P., 'Das Bundesarchiv nach dem 3. Oktober 1990'. *Der Archivar*, 44 (1991) 4, p. 525-536.

KAHLENBERG Friedrich P., 'Democracy and Federalism: Changes in the National Archival System in a United Germany'. *The American Archivist*, 55 (1992) 1, p. 72-85.

KOOPS Tilman, 'Bayerische Archivare helfen bei der Sicherung der "Stasi-Akten"'. *Der Archivar*, 44 (1991) 3, p. 506-507.

MEUSCH Matthias, *Von der Diktatur zur Demokratie. Fritz Bauer und die Aufarbeitung der NS-Verbrechen in Hessen (1956-1968)*, Wiesbaden, 2001.

MUSIAL Torsten, *Staatsarchive im Dritten Reich. Zur Geschichte des staatlichen Archivwesens in Deutschland 1933-1945*, Potsdam, 1996.

RUMSCHÖTTEL Hermann, 'Das deutsche Archivwesen seit dem 3. Oktober 1990. Eine Zwischenbilanz. Vortrag zur Eröffnung des 64. deutschen Archivtages – Referate'. *Der Archivar*, 47 (1994) 1, p. 17-31.

SALAMON Birgit, 'Die Archive der Bundesbeauftragten (BstU) für die Stasiunterlagen – Die archivfachliche Arbeit an den MfS-Geheimdienstunterlagen – Fragen und Herausforderungen'. *Der Archivar*, 55 (2002) 3, p. 203-207.

SCHREYER Hermann, 'Die archivische Situation in den neuen Ländern der Bundesrepublik Deutschland. Teil I. Erste gemeinsame Arbeitssitzung des 63. deutschen Archivtages – Referate'. *Der Archivar*, 46 (1993) 1, p. 35-46.

SCHREYER Hermann, 'Entwicklungen im ostdeutschen Archivwesen seit dem 3. Oktober 1990'. *Der Archivar*, 50 (1997) 3, p. 493-517.

'Seminar anlässlich des 5. Jahrestages der Stasi-Besetzung in Leipzig vom 2. bis 4. Dezember 1994'. *Der Archivar*, 47 (1994) 4, p. 773-774.

UNVERHAU Dagmar, *Das "NS-Archiv" des Ministeriums für Staatssicherheit. Stationen einer Entwicklung. 2. durchgesehene Auflage*, Munster, 2004.

UNVERHAU Dagmar, 'Aus der Sicht der Archive des Bundesbeauftragten für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen DDR'. *Der Archivar*, 46 (1993) 1, p. 45-54.

WAGNER Matthias, *Das Stasi-Syndrom. Über den Umgang mit den Akten des MfS in den 90er Jahren*, Berlin, 2001.

WALTHER Simone, 'Besonderheiten der Archivierung und Nutzung ministerialer Überlieferung der Bereiche Inneres und Justiz der DDR – Rückblick und Ausblick'. UNVERHAU Dagmar (ed.), *Hatte "Janus" eine Chance? Das Ende der DDR und die Sicherung einer Zukunft der*

Vergangenheit. Referate der Tagung der BstU in Zusammenarbeit mit der Museumsstiftung Post und Telekommunikation sowie dem Bundesarchiv vom 27-29.11.2002 in Berlin, Munster, 2003, p. 51-68.

WEBER Hartmut, 'A New Outlook for German Archives since the Reunification in 1990'. *Archival Science. International Journal on Recorded Information*, 3 (2003) 4, p. 401-411.

WEBER Hermann, 'Die Bedeutung der Archive für die Erforschung der DDR-Geschichte. Vortrag zur Eröffnung des 63. deutschen Archivtages'. *Der Archivar*, 46 (1993) 1, p. 21-36.

WETTENGEL Michael, 'Zur Rekonstruktion digitaler Datenbestände aus der DDR nach der Wiedervereinigung. Die Erfahrungen im Bundesarchiv'. *Der Archivar*, 50 (1997) 4, p. 735-747.

'Zum Neuaufbau der Länder in der ehemaligen DDR : Auch das Archivwesen braucht einen Neuanfang. Gemeinsame Erklärung des Vereins deutscher Archivare (Bundesrepublik Deutschland) und des Verbandes der Archivare der ehemaligen DDR'. *Der Archivar*, 43 (1990) 4, p. 652-654.

Estland

PILLAK Peep, 'Reforms in Estonian Archives'. *The American Archivist*, 53 (1990) 4, p. 576-581.

Hongarije

IVACS Gabriella, 'An appendage to the History of Democracies in Transition: A Preliminary Appraisal of the Records of Soros Foundation Hungary'. *Comma*, 3-4 (2004), p. 83-92.

(voormalig) Joegoslavië

KETELAAR Eric, 'The Archives of the UN International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia : A Joint Heritage, Shared by Communities of Records'. Paper gepresenteerd op de I-CHORA Conferentie, Archiefschool, Universiteit Amsterdam, 31/08 – 03/09/2005. Raadpleegbaar op <http://i-chora2.archiefschool.nl> (september 2008).

Rusland en de voormalige Sovjet-Unie

GRIMSTED Patricia Kennedy, 'Beyond *Perestroika*: Soviet-Area Archives After the August Coup'. *The American Archivist*, 55 (1992) 1, p. 94-125.

KISLOVSKAYA G., *Preservation Challenges in a changing Political Climate. A Report from Russia*, Washington - Amsterdam, 1996.

KOZLOV Vladimir Petrovich, 'The opening of Russian Archives as an indicator of social change. Problems and Perspectives'. *Janus*, 1 (1993), p. 11-17.

PIKHOYA Rudolf, 'The discovery' of archives in Russia'. *Janus*, 1 (1993), p. 8-10.

RESS Imre, 'The Effects of Democratization on Archival Administration and Use in Eastern Middle Europe'. *The American Archivist*, 55 (1992) 1, p. 86-93.

ROMEYK Horst, 'Das ehemals sowjetische Sonderarchiv in Moskau'. *Der Archivar*, 45 (1992) 1, p. 118.

ROSENBERG William G., 'Politics in the (Russian) Archives: The 'Objectivity Question', Trust, and the Limitations of Law'. *The American Archivist*, 64 (2001) 1, p. 78-95.

SCHREYER Hermann, 'Allgemeine Entwicklung des Archivwesens nach dem Zerfall der UdSSR. Reformbestrebungen'. *Der Archivar*, 49 (1996) 4, p. 696-698.

SCHREYER Hermann, 'Neue archivgesetzliche Bestimmungen zur Umgestaltung des Archivwesens in der Russischen Föderation'. *Der Archivar*, 47 (1994) 3, p. 527-531.

SCHREYER Hermann, 'Reformprozess und Vergangenheitsbewältigung – Betrachtungen zur russischen/sowjetischen Archivgeschichte'. *Der Archivar*, 55 (2002) 2, p. 123-128.

STAROSTIN E.W. en CHORCHORDINA T.I., 'Mythen en werkelijkheid rond het dekreet "Reorganisatie en centralisatie van het archiefwezen in de RSFSR" van 1 juni 1918'. *Archives et Bibliothèques de Belgique/Archief- en Bibliotheekwezen in België*, 62 (1991) 1-2, p. 191-218.

Slovenië

OBLAK-ČARNI Marija, 'Slovene Archives in the Independent State'. *Atlanti*, 1 (1992), p. 127-128.

Tsjechië

BABIČKA Václav, 'Tschechisches Archivwesen zwischen der sozialistischen und der freien Gesellschaft'. *Comma*, 3-4 (2004), p. 63-72.

KAJLIK Vladimir, 'Czech Archives at the Crossroads: Breaking with the Past'. *The American Archivist*, 54 (1991) 3, p. 412.

MARTINOVSKY Ivan, 'Veränderungen im Archivwesen'. *Der Archivar*, 47 (1994) 3, p. 531-532.

Verenigd Koninkrijk

GAVISH Don, 'The British Efforts at Safeguarding the land records of Palestine in 1948'. *Archives*, 22 (1996) 95, p. 107-120.

3.3.3 Overige continenten

Zuid-Afrika

HARRIS Verne, 'Redefining Archives in South Africa: Public Archives and Society in Transition, 1990-1996'. *Archivaria*, 42 (1996), p. 6-27.

HARRIS Verne, 'They Should Have Destroyed More: the destruction of public records by the South African State in the final Years of Apartheid, 1990-1994'. COX Richard en WALLACE David (eds.), *Archives and the Public Good: Accountability and Records in Modern Society*, Westport, 2002, p. 201-228.

KRIGER Ethel, 'Redressing Apartheid – Engendered Social Ills – A Core Archival Function? Transformation and the Public Archivist in a Post-Apartheid South Africa'. *Archivum*, 45 (2000), p. 137-154.

3.4 Archief en Rampen

3.4.1 Algemeen

BUCHANAN Sally A., *Disaster planning, Preparedness and Recovery for Libraries and Archives: A RAMP Study with Guidelines*, Parijs, 1988.

DENISON Allen E., 'Coping With a Minor Disaster'. *Journal of the Society of Archivists*, 16 (1995) 2, p. 219-220.

FORTSON Judith, *Disaster Planning and Recovery: A How-to-Do-It Manual for Librarians and Archivists*, New York, 1992.

HOLDEN Paul, "'Heaven helps those who help themselves": the realities of disaster planning'. *Journal of the Society of Archivists*, 25 (2004) 1, p. 27-32.

LESKOVEC Antosa, 'Summary of the reports on transport systems in archives: in daily use and in the case of disaster'. *Atlanti*, 4 (1994), p. 91-92.

MATTHEWS Graham en FEATHER John (eds.), *Disaster Management for Libraries and Archives*, Aldershot, 2003.

WELLHEISER Johanna en SCOTT Jude, *An Ounce of Prevention: Integrated Disaster Planning for Archives, Libraries, and Record Centres, 2nd edition*, Lanham MD - Londen, 2002.

3.4.2 Per regio of staat

België

ROMBAUTS Walter, *Calamiteiten*, Algemeen Rijksarchief, Miscellanea Archivistica Manuale, 26, Brussel, 1998.

ROMBAUTS Walter (vertaling Daniël de Stobbeleir), *Catastrophes*, Algemeen Rijksarchief, Miscellanea Archivistica Manuale, 27, Brussel, 1998.

VAN DER EYCKEN Michel, 'Calamiteitenplannen in het Belgisch Rijksarchief'. Internationale Archivosymposien in Brauweiler (D) (2005), Trier (D) (2006) und Hasselt (B) (2007) – Annalen, Brussel, 2008, p. 103-111.

Duitsland

RICHTER-LAUGWITZ Grit, 'Seminar "Katastrophenvorsorge in Archiven. Bestandsaufnahme"'. *Der Archivar*, 56 (2003) 4, p. 332-333.

SCHMIDT-CZAIA Bettina, FISCHER Ulrich en PLASMANN Max, 'Zum Einsturz des historischen Archivs der Stadt Köln'. *Der Archivar*, 62 (2009) 2, p. 148-152.

BLASCZYK Irene Chr., 'We hebben het in Keulen horen donderen'. *Archievenblad*, 113 (2009) 4, p. 11.

Nederland

STRIJKERS Harry, 'Een archiefcalamiteitenplan: geen ver-van-ons-bed-show!'. *Nederlands Archievenblad*, 109 (2005) 2, p. 12-13.

Kaaimaneilanden

CRAIG Roger, SELZER Tamara en SEYMOUR Josette, 'There is disaster Planning and there is Reality. The Cayman Islands National Archive (CINA) Experience with Hurricane Ivan'. *Journal of the Society of Archivists*, 27 (2006) 2, p. 187-200.

4 Archief en Mensenrechten

*The right to know is not simply the right of any individual victim of closely related persons to know what happened, a right to the truth. The right to know is also a collective right, drawing upon history to prevent violations from recurring in the future. Its corollary is a “duty to remember”, which the State must assume, in order to guard against the perversions of history that go under the names of revisionism or negationism; the knowledge of the oppression it has lived through is part of a people’s national heritage as such must be preserved.*¹⁸

De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM) werd ontworpen door de VN-commissie voor Mensenrechten en aangenomen in december 1948, zonder tegenstemmen maar met 8 onthoudingen (waaronder de Sovjet-Unie, Saoedi-Arabië en Zuid-Afrika).¹⁹ Ze heeft geen bindende kracht, maar heeft in de loop der jaren grote morele betekenis gekregen als de belangrijkste internationale standaard van de mensenrechten. De UVRM bestaat uit een Preambule, waarin de ‘inherente waardigheid en onvervreembare rechten van de mens’ worden erkend, en dertig artikelen. Die omvatten om en bij de zestig verschillende mensenrechten. Andere verdragen hebben daaraan nog ongeveer veertig mensenrechten toegevoegd. Artikelen 1-21 hebben betrekking op burgerrechten en politieke rechten, 22-27 op economische, sociale en culturele rechten. Enkele artikelen van de UVRM formuleren de hoofdlijnen van een stelsel van democratie: recht op inspraak in bestuur, op gelijke benoeming in openbare functies en op vrije verkiezingen. In de UVRM zijn niet alle mensenrechten opgenomen, omdat de vertegenwoordigers die over de tekst onderhandelden het niet eens konden worden of omdat een bepaald recht toen nog niet algemeen als mensenrecht werd erkend. Zo ontbreken verwijzingen naar o.m. de vrijheid van drukpers, het recht op abortus en euthanasie, de academische vrijheid, het stakingsrecht, de bescherming van vrouwen tegen geweld en genitale verminking, de

¹⁸ *The Administration of Justice and the Human Rights of Detainees: Question of the Impunity of Perpetrators of Human Rights Violations (Civil and Political). Revised final report prepared by Mr. Joinet pursuant to Sub-Commission decision 1996/119, United Nations Commission on Human Rights, Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, E/CN.4/Sub.2/1997/20/Rev.I October 2, 1997.*

¹⁹ Voor de volledige tekst van de UVRM, zie <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=dut>

bescherming van kinderen tegen schadelijke arbeid, het individueel klachtrecht, het zelfbeschikkingsrecht van volkeren en het recht op een eigen taal en naam. Veel van deze rechten zijn in diverse latere (bindende) verdragen, waaronder de VN-verdragen van 1966, wel opgenomen.²⁰

Helaas komen mensenrechten ruim zestig jaar na het ontwerp van de UVRM nog steeds voornamelijk in negatieve zin onder de aandacht. Wij focussen ons dan ook meer specifiek op de rol die archieven (kunnen) spelen bij het aanklagen en berechten van personen/zaken/organisaties/staten die zich schuldig maken aan schending van de mensenrechten.

Over het algemeen beschikken de schuldigen over veel invloed, macht en/of gezag en zijn ze zich bewust van het verboden karakter van hun daden. Ze beseffen dat ze er mogelijk ooit verantwoording over zullen moeten afleggen. Bijgevolg vermijden ze in de mate van het mogelijke geschreven communicatie en besteden ze veel zorg aan het vermijden van sporen die in hun richting kunnen wijzen. Dodelijke slachtoffers worden opgelost in een zuurbad, verbrand of begraven in verborgen massagraven. Overlevenden of familieleden van slachtoffers hebben doorgaans de tegenovergestelde reactie en gaan op zoek naar sporen van het onrecht. Meestal zijn die niet klaar en duidelijk terug te vinden, maar gaat het om subtiele aanwijzingen in administratieve rondzendbrieven, briefwisseling, verslagen van vergaderingen of ontmoetingen, rekeningen, reispassen, agenda's, wetteksten, krantenartikels, radio- of televisie-uitzendingen, enz.²¹ Zonder archivering van deze bronnen zouden de slachtoffers en hun familie nergens staan. Archieven spelen een cruciale rol om het bewijs van de feiten te leveren, om de aansprakelijkheid voor gepleegde misdrijven vast te stellen en om de rechten van de slachtoffers en hun familie op eerherstel of schadevergoeding te ondersteunen.²²

Zoals reeds aangehaald in de inleiding, is de interesse binnen de archiefwereld voor zijn rol in het mensenrechtendebat te koppelen aan de geopolitieke ontwikkelingen die zich in de jaren zeventig, tachtig en negentig van de

²⁰ http://www.amnesty.nl/encyclopedie_lemma/1650 (geraadpleegd in september 2008).

²¹ Marcel Kabanda, 'Droit des archives et droits de l'homme'. *La Gazette des Archives*, 206 (2007) 2, p. 97.

²² 'Archives, Justice et Droits de l'Homme. Actes du colloque international organisé par l'Association française d'histoire de la Justice, l'Association des Archivistes français et le Conseil international des Archives'. *La Gazette des Archives*, 206 (2007) 2, p. 5.

vorige eeuw hebben voorgedaan. In de vakliteratuur wordt voornamelijk gefocust op het einde van diverse dictatoriale regimes in Latijns-Amerika, de val van de Berlijnse muur in 1989, het uiteenvallen van de Sovjetunie in 1991 en het einde van het Apartheidsregime in Zuid-Afrika in 1994. Steeds blijken archieven een aanzienlijke rol te spelen bij de transformatie naar grotere transparantie en (pogingen tot) herstel van het geleden onrecht.

De waarheidscommissies die sinds begin jaren '90 over de hele wereld zijn opgericht, kunnen niet onbelicht blijven in dit kader. Ruim 20 waarheidscommissies hebben intussen hun werk – onderzoek en rapportage van misbruik door voormalige repressieve regimes – afgerond.²³ Steeds leverde dit een massa archiefbescheiden op: afschriften van getuigenissen, video- en audio-opnames, email en computerbestanden en zelfs artefacten. Waarom dit alles bewaren?: (...) *because preservation “completes the commission’s work. Oppressive regimes try to impose a selective amnesia on society... Saving the records makes sure that amnesia does not prevail.”*²⁴

Ook de *International Conference of the Round Table on Archives* (CITRA) in 2003 te Kaapstad, Zuid-Afrika, plaatste het thema ‘Archief en mensenrechten’ hoog op de agenda. De conferentie werd geopend door Nobelprijswinnaar 1984 Desmond Tutu, voormalig voorzitter van de Zuid-Afrikaanse Waarheids- en Verzoeningscommissie, met de woorden: “*We are ashamed of that part of our history, but it is our history nonetheless. And it stands there recorded in our National Archives... The records are crucial to hold us accountable... They are a potent bulwark against human rights violations. We must remember our past so that we do not repeat it.*”²⁵ Op deze conferentie werd een werkgroep opgericht die zich specifiek met de materie *Archives and Human Rights* bezighoudt en de opvolging en coördinatie verzekert van projecten die voortkwamen – en komen – uit de resoluties van de

²³ Trudy Huskamp Peterson, *Final Acts. A guide to Preserving the Records of Truth Commissions*, Washington D.C. (Woodrow Wilson Center Press and Johns Hopkins University Press), 2005, p. 57-87: Argentinië, Boliviaë, Burundi, Chad, Chili, El Salvador, Duitsland, Guatemala, Haiti, Nepal, Nigeria, Panama, Peru, Filipijnen, Korea, Zuid-Afrika, Sri Lanka, Uganda, Uruguay en Zimbabwe.

²⁴ Citaat van Trudy Huskamp Peterson uit *Final Acts. A guide to Preserving the Records of Truth Commissions*, Washington D.C. (Woodrow Wilson Center Press and Johns Hopkins University Press), 2005, p. 2.

²⁵ Desmond Tutu, ‘Liberation, reconciliation and the importance of the record’. *Comma*, 2 (2004), p. 55.

conferentie.²⁶ In maart 2008 is op initiatief van de werkgroep een eerste Nieuwsbrief verschenen.²⁷

Maar het debat beperkt zich niet tot archivalistische kringen. De organisatie van het internationaal colloquium eind 2006, getiteld *Archives, Justice et Droits de l'Homme*, is een mooi voorbeeld van het interdisciplinaire karakter ervan. Met de aanwezigheid van zowel archivariissen als magistraten, advocaten, niet-gouvernementele organisaties, historici, onderzoekers in de humane wetenschappen, en anderen werd het gezichtsveld zo breed mogelijk gehouden.

²⁶ De teksten van de resoluties zijn raadpleegbaar in het Engels en het Frans op <http://ica.org/en/node/621> (geraadpleegd in december 2008).

²⁷ Newsletter on Archives and Human Rights/ Lettre d'information sur Archives et Droits de l'Homme/ Boletín sobre Archivos y Derechos Humanos. Raadplegen en inschrijven kan via <http://www.unesco.org/archives/hrnews/> (september 2008).

4.1 Algemeen

ADAMI Tom, 'Archives and International Prosecutions – Genocide, Justice and Innovative Archival Practice'. *Comma*, 2 (2004), p. 83-87.

ADAMI Tom, '“Who will be left to tell the tale?” Recordkeeping and international criminal jurisprudence'. *Archival Science*, 7 (2007) 3, p. 213-221.

'Archives, Justice et Droits de l'Homme. Actes du colloque international organisé par l'Association française d'histoire de la Justice, l'Association des Archivistes français et le Conseil international des Archives'. *La Gazette des Archives*, 206 (2007) 2: 'Les Archives de la terreur, preuves et moyens de recherches des responsabilités', p. 11-20; 'Les archives de la douleur, attestation pour la victime et les survivants', p. 21-94; 'Les archives, la mémoire et la transition démocratique', p. 95-156; 'Synthèse', p. 157-162; 'Conclusion', p. 163-165.

BIANCHI Cristina, 'Politiques archivistiques pour la défense des droits de l'homme'. *Arbido. Informer sur les droits humains en Suisse*, 2 (2009), p. 9-12.

BIEDERMANN Charles-Claude, 'Die Dokumentation des Internationalen Suchdienstes. Geschichte, aktueller Bestand, heutiger Nutzen und Perspektiven'. *Archivalische Zeitschrift*, 84 (2001), p. 413-473.

BRADSHER G., 'Turning history into justice: the National Archives and Records Administration and Holocaust-Era Assets, 1996-2001'. COX Richard J. en WALLACE David A. (eds.), *Archives and the Public Good: Accountability and Records in Modern Society*, Westport, 2002, p. 177-203.

BRAIBANT Guy, 'Archives et Droits de l'Homme'. *Comma*, 2 (2004), p. 57-58.

CECCHINI DE DALLO Ana Maria, 'La demanda de las victimas de un antiguo régimen represivo'. *Comma*, 2-3 (2003), p. 81-89.

CITRA, 'Actes de la XXXVIIème Conférence internationale de la Table ronde des archives, Cape Town, Afrique du Sud, 21-25 octobre 2003. Archives contre l'oubli, pour la défense des droits de l'homme'. *Comma*, 2 (2004).

COOK Michael, 'Professional Ethics and Practice in Archives and Records Management in a Human Rights Context'. *Journal of the Society of Archivists*, 27 (2006) 1, p. 1-16.

DA SILVA CATELA L. en JELIN E. (red.), *Los archivos de la represión: documentos, memoria y verdad*, Memorias de la represión, 4, Madrid, 2002.

DE ALMEIDA CAMARGO A.M., 'Os arquivos da policia politica como fonte'. *Registro*, 1 (2002), p. 7-13.

DIVACK Alan, 'The Ford Foundation's Support for Human Rights Archives'. *Comma*, 2 (2004), p. 119-124.

GONZÁLEZ QUINTANA Antonio e.a., *Archives of the Security Services of Former Repressive Regimes: Report Prepared for UNESCO on Behalf of the International Council of Archives*, Parijs, 1997.

GONZÁLEZ QUINTANA Antonio, 'Archives of the security services of former repressive regimes'. *Janus*, 2 (1998), p. 7-25.

GONZÁLEZ QUINTANA Antonio, 'Archivos y Derechos Humanos'. *Boletín de la ANABAD*, 49 (1999), p. 372.

GONZÁLEZ QUINTANA Antonio, 'Les archives des services de sécurité des anciens régimes répressifs. Rapport préparé pour l'UNESCO à la demande du Conseil international des Archives'. *Janus*, 1 (1999), p. 13-31 .

GONZALEZ QUINTANA Antonio, 'Le devenir des archives dans les régimes post-autoritaires'. *La Gazette des Archives*, 206 (2007) 2, p. 11-16.

GONZÁLEZ QUINTANA Antonio, 'Los archivos de la represión: balance y perspectivas'. *Comma*, 2 (2004), p. 59-74.

HARRIS Verne, 'Archives, Politics, and Justice'. PROCTER Margaret, COOK Michael en WILLIAMS Caroline (eds.), *Political Pressure and the Archival Record*, Chicago, 2005, p. 175.

HARRIS Verne, 'Knowing right from wrong: the archivist and the protection of people's rights'. *Janus*, 1 (1999), p. 32-38.

HARTMANN Florence, *Paix et châtime*nt, Flammarion, 2007.²⁸

HERZSTEIN Robert Edwin, 'The Recently Opened United Nations War Crimes Archives: A Researcher's Comment'. *The American Archivist*, 52 (1989) 2, p. 208-213.

Human Rights Archives and Documentation: Transforming Ideas Into Practice. Connecticut (Thomas J. Dodd Research Center), 2008.

Raadpleegbaar op http://www.lib.uconn.edu/online/research/speclib/ASC/outreach/human_rights_symposium.htm (september 2008).

HUSKAMP PETERSON Trudy, *Final Acts: A Guide to Preserving the Records of Truth Commissions*, Washington, 2005.

HUSKAMP PERTERSON Trudy, 'Juridictions temporaires/archives définitives: pour la création d'archives judiciaires des nations unies'. *La Gazette des Archives*, 206 (2007) 2, p. 119-132.

IVACS Gabriella, 'What happened to David Rhode?'. *Arbido. Informer sur les droits humains en Suisse*, 2 (2009), p. 6-9.

JANSSENS Gustaaf, 'Archief en mensenrechten. Kaapstad, 21-25 oktober 2003'. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 80 (2004) 3, p. 38-43.

JELIN E., 'Introducción. Gestión política, gestión administrativa y gestión histórica : ocultamientos y descubrimientos de los archivos de la represión'. DA SILVA CATELA L. en JELIN E., (red.), *Los archivos de la represión : documentos, memoria y verdad*, Madrid, 2002, p. 8.

JOINET Louis, *Principles for the protection and promotion of human rights through action to combat impunity*, United Nations Document E/CN.4/Sub.2/1997/20/Rev.1.

Justice Delayed is Justice Denied: The Ten Oldest Pending FOIA Requests, Washington, 2003.

KABANDA Marcel, 'Droit des archives et droits de l'homme'. *La Gazette des Archives*, 206 (2007) 2, p. 97-106.

²⁸ De auteur toont in dit boek hoe de westerse democratieën geweigerd hebben hun archieven ter beschikking te stellen van het Internationaal Straftribunaal voor het voormalige Joegoslavië in het kader van het proces tegen Milosevic.

KORDAN Bohdan S., *Righting Historical Wrongs: Internment Acknowledgement and Redress*, Saskatoon - Saskatchewan, 1993.

LEVIN Lydia, DEWHIRST Polly en HAMBER Brandon, *The Use of Evsys for Preparing a Human Rights Database for Presentation to the Truth and Reconciliation Commission in South Africa. Paper presented at the HURIDOCS Conference*, Mexico City, 1997.

MONTGOMERY Bruce P., 'Fact-Finding by Human Rights Non-Governmental Organizations: Challenges, Strategies, and the Shaping of Archival Evidence'. *Archivaria*, 58 (2004), p. 21-50.

MONTGOMERY Bruce P., 'The Human Rights Watch Archives'. *Peace Review*, 14 (2002) 4, p. 455-464.

MUSEMBI M., *Judicial Records and Protection of People's Rights*, Zanzibar (paper gepresenteerd op ESARBICA Conferentie), 1999.

NISHIGUCHI Gabrielle, '“Taking Sides”: National Archives and the Defence of Human Rights in a Multicultural Society'. *Comma*, 2 (2004), p. 89-92.

ORENTLICHER Diane F., 'Bearing Witness: The Art and Science of Human Rights Fact Finding'. *Harvard Human Rights Journal*, 3 (1990), p. 95.

OSIEL Mark, *Juger les crimes de masse. La mémoire collective et le droit*, Parijs, 2006.

PANTZ Sylvie, 'Paroles sollicitées, interprétées, abusées. La problématique des témoignages dans les procès pour crimes contre l'humanité'. *La Gazette des Archives*, 206 (2007) 2, p. 17-20.

'Press Release Archives and Human Rights/ Communiqué de presse Archives et droits de l'homme'. *Comma*, 2 (2004), p. 173-175.

'Programme of the XXXVII International Conference of the Round Table on Archives (Cape Town, South Africa, 21-24 October 2003) and Resolutions of the Delegates' Meeting (Cape Town, 24 October 2003)'. *Comma*, 2 (2004), p. 157- 172,

SACHS A., 'Archives, Truth, and Reconciliation'. *Archivaria*, 62 (2006), p. 1-14.

SELLEM Denis, 'A la recherche des disparus de la seconde guerre mondiale: un parcours du combattant dans les archives'. *La Gazette des Archives*, 206 (2007) 2, p. 21-30.

STOVER Eric en WEINSTEIN Harvey, *My neighbour, my enemy. Justice and community in the aftermath of mass atrocity*, Cambridge, 2004.

TUTU Desmond, *Geen toekomst zonder verzoening*, Amsterdam, 1999.

TUTU Desmond, 'Liberation, Reconciliation and the Importance of the Record'. *Comma*, 2 (2004), p. 53-55.

VAN KAN Fred, 'Forum Archieven en Mensenrechten in Mexico'. *Archievenblad*, 113 (2009) 4, p. 17.

VAN SCHIE H., 'Joodse tegoeden en archieven: context in de praktijk'. *Context: interpretatiekaders*, p. 257-273.

WILLEMIN Georges, 'Les archives du Comité international de la Croix-Rouge comme source de reconstruction de l'identité des victimes'. *Comma*, 2 (2004), p. 115-118.

'XXXVIIste Conférence internationale de la Table ronde des Archives. Resolutions van de vergadering van afgevaardigden van de Internationale Archiefraad. Kaapstad, 24 oktober 2003'. *Bibliotheek- & Archiefgids*, 80 (2004) 3, p. 42.

4.2 Europa

Duitsland

BISCHOFF Frank M. en HÖÖTMANN Hans-Jürgen, 'Wiedergutmachung – Erschliessung von Entschädigungsakten im Staatsarchiv Munster'. *Der Archivar*, 51 (1998) 3, p. 425-439.

BOBERACH Heinz, 'Die Beteiligung des Bundesarchivs an der Verfolgung und Wiedergutmachung nationalsozialistischen Unrechts in den sechziger Jahren'. *Archiv und Geschichte. Festschrift für Friedrich P. Kahlenberg. Hrsg. Von Klaus Oldenhage, Hermann Schreyer und Wolfram Werner*, Düsseldorf, 2000, p. 264-274.

BRUNNER W., 'Nutzung der Akten des Staatssicherheitsdienstes der DDR zur Rehabilitierung von Betroffenen, Vermissten und Verstorbenen'. *Archive und Herrschaft. Referate des 72. Deutschen Archivtags 2001 in Cottbus*, Siegburg, 2002, p. 252-261.

DANIELSON Elena S., 'Privacy rights and the rights of political victims : implications of the German experience'. *The American archivist*, 67 (2004) 2, p. 176-193.

Die nationalsozialistische Judenverfolgung im Gebiet des heutigen Rheinland-Pfalz. Eine Quellensammlung zur Entrechtung, Enteignung und Deportation der Juden und den Anfängen der "Wiedergutmachung", Bad Kreuznach - Koblenz - Mainz, 2002.

'Dokumentation über verfolgte Minderheiten im Dritten Reich. Zweite gemeinsame Arbeitssitzung des 62. Deutschen Archivtages – Referate und Aussprache'. *Der Archivar*, 45 (1992) 1, p. 47-74.

GNIRS Otto, 'Die Entschädigungsbehörden'. *Die Wiedergutmachung nationalsozialistischen Unrechts durch die Bundesrepublik Deutschland, Bd. 6: Entschädigungsverfahren und sondergesetzliche Entschädigungsregelungen*, München, 1987.

HENKE Josef, 'Quellenschicksale und Bewertungsfragen. Archivische Probleme bei der Überlieferungsbildung zur Verfolgung der Sinti und Roma im Dritten Reich'. *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 41 (1993), p. 63-68.

HINZ-WESSELS Annette, FUCHS Petra, HOHENDORF Gerrit en ROTZOLL Maïke, 'Zur bürokratischen Abwicklung eines Massenmords. Die "Euthanasie"-Aktion im Spiegel neuer Dokumente'. *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 53 (2005), p. 79-107.

KOHNE Helga en LAUE Christoph (eds.), *Mariupol - Herford und zurück. Zwangsarbeit und ihre Bewältigung nach 1945. Ein Lesebuch der Geschichtswerkstatt Arbeit und Leben DGB/VHS*, Bielefeld, 1995.

KOLDITZ Gerald en LUDWIG Jörg (reds.), *Fremd- und Zwangsarbeit in Sachsen 1939-1945. Beiträge eines Kolloquiums in Chemnitz am 16. April 2002 und Begleitband einer Gemeinschaftsausstellung der Sächsischen Staatsarchive, Saale*, 2002.

MOCZARSKI Norbert, POST Bernhard en WEISS Katrin (eds.), *Zwangsarbeit in Thüringen 1940-1945. Quellen aus den Staatsarchiven des Freistaates Thüringen*, Erfurt, 2002.

OLDENHAGE Klaus, 'Prosecution and Resistance, Compensation and Reconciliation - Two Repressive Systems in a Country. The Case of German Archives'. *Comma*, (2004) 2, p. 75-80.

RAHMEN-WEYER Adelheid, 'Archiv- und Sammlungsgut zur Zwangsarbeit in Deutschland 1939 bis 1945 - Topographie und Erschliessungsstrategien'. *Der Archivar*, 55 (2002) 1, p. 52-54.

RAHMEN-WEYER Adelheid en BUDDE Johannes (reds.), *Zwangsarbeit – Quellen in staatlichen, kommunalen und Wirtschaftsarchiven. Tagungsbericht*, Pulheim, 2000.

REININGHAUS Wilfried, 'Zwangsarbeit und Zwangsarbeiter in Westfalen 1939-1945. Quellen des Staatsarchivs Munster'. *Der Archivar*, 53 (2000) 2, p. 114-121.

REININGHAUS Wilfried en REIMANN Norbert (eds.), *Zwangsarbeit in Deutschland 1939-1945. Archiv- und Sammlungsgut, Topographie und Erschliessungsstrategien*, Bielefeld, 2001.

REITER Raimond, 'Die Verfolgung der Sinti im Nationalsozialismus in Niedersachsen: Zur Aussagekraft von "Wiedergutmachungsakten"'. *Der Archivar*, 56 (2003) 3, p. 225-227.

SALAMON B., 'Die archive des Bundesbeauftragten (BStU) für die Stasiunterlagen - Die archivfachliche Arbeit an den MfS-Geheimdienstunterlagen - Fragen und Herausforderungen'. *Der Archivar*, 55 (2002), p. 203-207.

SCHMIDT Frank, *Zwangsarbeit in der Provinz Brandenburg 1939-1945. Spezialinventar der Quellen im Brandenburgischen Landeshauptarchiv*, Frankfurt a. M. - Berlin - Bern - New York - Parijs - Wenen, 1998.

SCHUMANN S., *Vernichten oder Offenlegen? Zur Entstehung des Stasi-Unterlagen-Gezetzes: eine Dokumentation der öffentlichen Debatte 1990/91*, Berlin, 1997.

SEICHTER Carsten, PÜTZ Hans-Georg en RENGSTORF Felix (eds.), *Zwangsarbeit in Ostwestfalen und Lippe 1939-1945. Stand der Forschung, Spurensuche vor Ort, Umsetzung im Unterricht*, Essen, 2002.

(Voormalig) Joegoslavië

HUBRECHT Joël, 'Un précieux gâchis: les archives du procès Milosevic'. *La Gazette des Archives*, 206 (2007) 2, p. 107-118.

Oekraïne

BORIAK Hennadii, 'Voting for or against access to archives of special services responsible for the violation of human rights: reviewing the last decade in Ukraine'. *Comma*, 2 (2004), p. 93-97.

Rusland en de voormalige Sovjet-Unie

GORDIEVSKY Oleg, 'The KGB archives'. *Intelligence and National Security*, 6 (1991) 1, p. 7-14.

RUMIN Serge, 'Archives et processus de criblage dans les sociétés en transition: l'exemple des pays de l'ancien bloc des pays de l'Est'. *La Gazette des Archives*, 206 (2007) 2, p. 145-156.

SMITH Kathleen E., *Remembering Stalin's Victims: Popular Memory and the End of the USSR*, Ithaca N.Y.- Londen, 1996.

Verenigd Koninkrijk

FORDE Helen, 'We must remember our past so that we do not repeat it'. *Journal of the Society of Archivists*, 25 (2004) 2, p. 117-122.

4.3 Overige continenten

4.3.1 Algemeen

ALBERTI Gloria, 'Los Archivos del Delor en América Latina'. *Comma*, 2 (2004), p. 99-108.

BICKFORD Louis, 'The Archival Imperative: Human Rights and Historical Memory in Latin America's Southern Cone'. *Human Rights Quarterly*, 21 (1999) 4.

DOMINY Graham, 'Archives and the African Renaissance: Recovering the Right to Human Dignity: the South Africa – Mali Project for Preserving the Medieval Manuscripts in Timbuktu'. *Comma*, 2 (2004), p. 141-148.

PÉROTIN-DUMON Anne, 'Les archives de la défense des droits humains en Amérique latine: Chili, Argentine, Perou'. *La Gazette des Archives*, 206 (2007) 2, p. 45-94.

QUAY HUTCHINSON Elizabeth, *Preserving Historical Memory: documents and Human Rights Archives in the Southern Cone: a Workshop Organized by the Andes and southern Cone Office of the Ford Foundation, April 25-28, 1999, Santiago, Chile: a rapporteur's report*, Ford Foundation Archives Report n° 015016, 1999.

4.3.2 Per regio of staat

Argentinië

CALLONI S., *Los archivos del Horror del Operativo Cóndor*, 1998. Raadpleegbaar op <http://www.derechos.org/nizkor/doc/condor/calloni.html> (december 2008).

Memoria Abierta. Raadpleegbaar op <http://www.memoriaabierta.org.ar> (september 2008).²⁹

TAPPATÁ DE VALDEZ Patricia, 'Archivos y Organizaciones de Defensa de los Derechos Humanos en Argentina'. *Comma*, 2 (2004), p. 109-114.

Cambodja

ADAM Dawne, 'The Tuol Sleng Archives and the Cambodian Genocide'. *Archivaria*, 48 (1999), p. 5-26.

²⁹ *Memoria Abierta* is een koepelorganisatie die verscheidene mensenrechtenorganisaties groepeerd en zich tot doel stelt de herinnering aan de periode van staatsterrorisme in Argentinië veilig te stellen. Een van de prioriteiten van Memoria Abierta is alle archieven uit de periode van de militaire dictatuur toegankelijk te maken voor onderzoek en onderwijs.

Canada

COOK Terry, 'A Monumental Blunder: the destruction of records on Nazi war criminals in Canada'. COX Richard J. en WALLACE David A. (eds.), *Archives and the Public Good: Accountability and Records in Modern Society*, Westport, 2002, p. 37-83.

DE ZWAAN George, 'Human Rights and Records at the National Archives of Canada'. *The Archivist* / 'Documents relatifs aux droits de la personne déposés aux Archives nationales du Canada'. *L'Archiviste*, 116 (1998), p. 30-37.

MONTGOMERY Bruce P., 'Human Rights: A Survey of Archival Sources in the United States and Canada'. *Human Rights Quarterly*, 23 (2001) 2, p. 431-463.

ROBERTS-MOORE Judith, 'Establishing Recognition of Past Injustices: Uses of Archival Records in Documenting the Experience of Japanese Canadians During the Second World War'. *Archivaria*, 53 (2002), p. 64-75.

YOUNG Rod, 'Unity in diversity: the Canadian Human Rights Commission and multicultural identity in Canadian society'. *The Archivist* / 'Rêve ou réalité. Le multiculturalisme dans la société canadienne'. *L'Archiviste*, 18 (1991) 2, p. 2-3.

Chili

CRUZ M.A., 'Silencias, contingencias y desafíos : el archivo de la Vicaria de la Solidaridad en Chile'. DA SILVA CATELA L. En JELIN E., (red.), *Los archivos de la represión : documentos, memoria y verdad*, Madrid, 2002, p. 137-178.

Guatemala

TERRY Céline, 'Le droit de savoir – les archives pour la défense des Droits de l'Homme. L'exemple du Guatemala : sauvegarde des archives historiques de la police nationale'. *Arbido. Informer sur les droits humains en Suisse*, 2 (2009), p. 15-17.

Irak

MONTGOMERY Bruce P., 'The Iraqi Secret Police Files: A Documentary Record of the Anfal Genocide'. *Archivaria*, 52 (2001), p. 69-99.

Marokko

EL YAZAMI Driss, 'Transition politique, histoire et mémoire: réflexions sur l'expérience de la commission marocaine pour la vérité'. *La Gazette des Archives*, 206 (2007) 2, p. 133-144.

Paraguay

BOCCIA Alfredo e.a., *Es mi informe : los archivos secretos de la policía de Stroesner*, 1994.

SOLIS-AZUAGA Gabriela, 'Le Paraguay: la terreur racontée par elle-même'. *La Gazette des Archives*, 206 (2007) 2, p. 31-44.

Puerto Rico

BLANCO-RIVERA Joel A., 'The Forbidden Files: Creation and Use of Surveillance Files against the Independence Movement in Puerto Rico'. *The American Archivist*, 68 (2005) 2, p. 297-311.

Rwanda

ADAMI T.A. en HUNT M., 'Genocidal archives: The African context – Genocide in Rwanda'. *Journal of the Society of Archivists*, 26 (2005) 1, p. 105-121.

ADAMI T.A., 'Management of International Criminal Justice Records: The Case of the Rwanda Tribunal'. *African Journal of Library, Archives, and Information Science*, 13 (2003) 1, p. 1-10.

"Aucun témoin ne doit survivre. Le génocide au Rwanda". *Rapport de la FIDH et de Human Rights Watch*, Karthala, 1999.

DIENG Adama, 'Adress to CITRA, by the Registrar of the International Criminal Tribunal for Rwanda'. *Comma*, 2 (2004), p. 81-82.

Verenigde Staten van Amerika

MONTGOMERY Bruce P., 'Archiving Human rights: the Records of Amnesty International USA'. *Archivaria*, 39 (1995), p. 108-131.

MONTGOMERY Bruce P., 'Human Rights: A Survey of Archival Sources in the United States and Canada'. *Human Rights Quarterly*, 23 (2001) 2, p. 431-463.

Zuid-Afrika

BREDEKAMP Henry, 'Human Rights, Oral History and Indigenous Peoples' Memory: the South African national Oral History Project and a Griqua People's Story'. *Comma*, 2 (2004), p. 135-140.

DOMINY Graham, "*We must remember our past so that we do not repeat it*": *Archiving and Accessing the Records of South Africa's Truth and Reconciliation Commission*, Wenen (15de Internationaal Archiefcongres), 2004. Raadpleegbaar op http://www.wien2004.ica.org/imagesUpload/pres_353_DOMINY_CITRA.pdf (september 2008).

HAMILTON Carolyn, HARRIS Verne, TAYLOR Jane, PICKOVER Michele, REID Graeme en SALEH Razia (eds.), *Refiguring the Archive*, Dordrecht, 2002.

HARRIS Verne, *Archives and Justice: A South African Perspective*, Chicago, 2007.

HARRIS Verne, 'Redefining Archives in South Africa: Public Archives and Society in Transition, 1990-1996'. *Archives and Justice: A South African Perspective*, Chicago, 2007, p. 173-202.

KRIGER E., 'Redressing Apartheid-engendered social ills: a core archival function? Transformation and the public archivist in a Post-Apartheid South Africa'. *Archivum*, 45 (2000), p. 137-148.

NELSON MANDELA FOUNDATION, *A Prisoner in the Garden: Opening Nelson Mandela's Prison Archive*, Johannesburg, 2005.

5 Archief en collectieve identiteitsopbouw

Een democratische samenleving heeft recht op een integer geheugen en op een organisch gevormde collectieve identiteit waarin zoveel mogelijk (groepen) mensen zich kunnen herkennen. In dit laatste deel wordt ingegaan op de rol die archieven kunnen (en moeten!) spelen in dit proces. Archieven vrijwaren dit recht op een eigen geschiedenis en staan zo garant voor het geheugen van de samenleving.

De schaduwzijden van het verleden mogen daarbij niet over het hoofd worden gezien. Ook traumatische of onverwerkte momenten moeten hun plaats krijgen binnen het collectieve geheugen van een samenleving. Hierover blijvend reflecteren is een democratische plicht.

Archieven – als primaire bewijsstukken – kunnen helpen bij het interpreteren en duiden van ‘onverwerkt verleden’.

Ook de oprichting van musea zoals *In Flanders Fields* in Ieper of het *Joods Museum van Deportatie en Verzet* in Mechelen moeten gezien worden in dit kader. Andere voorbeelden van pogingen om een plaats te geven aan een ‘onverwerkt verleden’³⁰ zijn de *verontschuldiging*en voor tekortkomingen in het verleden, openlijk uitgesproken door politici – zoals voormalig premier Guy Verhofstadt die in Rwanda een mea culpa sloeg over de niet opgenomen verantwoordelijkheid van de internationale gemeenschap en België tijdens de genocide in 1994 –, *parlementaire onderzoekscommissies* – zoals bijvoorbeeld de Lumumba-commissie –, *waarheids- en verzoeningscommissies* – zie de afschaffing van de Apartheid in Zuid-Afrika – en de installatie van een *Internationaal Strafhof* in 2002...

³⁰ Luc Huyse gaat in *Alles gaat voorbij, behalve het verleden*, Leuven (Van Halewyck), 2006, uitvoerig in op deze problematiek.

5.1 Algemeen

Archives, Memory and Knowledge, Wenen (International Congress on Archives), 2004. Programma en lezingen raadpleegbaar op <http://www.wien2004.ica.org/fo/index.php> (december 2008).

BASTIAN Jeannette Allis, 'Reading Colonial Records Through an Archival Lens: The Provenance of Place, Space and Creation'. *Archival Science. International Journal on Recorded Information*, 6 (2006) 3-4, p. 267-284.

BENCHARIF Léla, 'Mémoires sociales, mémoires d'immigration: entre mémoires partagées et mémoires contrariées'. *La Gazette des Archives*, 211 (2008) 3, p. 193-202.

BENDIKOWSKI Tillmann, HOFFMANN Arnd en SAWICKI Diethard, *Geschichtslügen. Vom Lügen und Fälschen im Umgang mit der Vergangenheit*, Munster, 2001.

BRICKI-NIAGASSA P., 'Social Inclusion and Archives'. WILLIAMS Caroline (ed.), *Archives in the UK and the Government Agenda*, Liverpool, 2002.

BROTHMAN Brien, 'The Past that Archives Keep: Memory, history, and the Preservation of Archival Records'. *Archivaria*, 51 (2001), p. 48-80.

CARTER Rodney G.S., 'Of Things Said and Unsaid: Power, Archival Silences, and Power in Silence'. *Archivaria*, 61 (2006), p. 215-234.

COMMUNITY ARCHIVE DEVELOPMENT GROUP, *The impact of Community Archives*, 2007. Raadpleegbaar op http://communityarchives.org.uk/category_id_63_path_0p4p.aspx (september 2008).

COOK Terry, 'The Place of Archives and Archives as Place: Preserving Societal Memory at the End of the Millennium'. *Proceedings of the 14th Biennial General Conference of ESARBICA*, Pretoria, 1997.

COOK Terry, 'Remembering the future: Appraisal of Records and the Role of Archives in Constructing Social Memory'. BLOUIN Francis X. Jr. en ROSENBERG William G., *Archives, Documentation and Institutions of Social Memory. Essays from the Sawyer Seminar*, Ann Arbor, 2007, p. 169-181.

COOK Terry en SCHWARTZ Joan M., 'Archives, Records, and Power: The Making of Modern Memory'. *Archival Science. International Journal on Recorded Information*, 2 (2002) 1-2, p. 1-19.

COX Richard J., 'The Concept of Public Memory and Its Impact on Archival Public Programming'. *Archivaria*, 36 (1993), p. 122-135.

CRAIG Barbara L., 'Selected Themes in the Literature on Memory and Their Pertinence to Archives'. *The American Archivist*, 65 (2002) 2, p. 276-289.

CRAWLEY Michal, 'Mémoire vivante'. *L'Archiviste*/'Living Memory'. *The Archivist*, 120 (2002), p. 12-13.

DAELEMANS Frank, 'Les Archives: Un Patrimoine culturel en danger/ Archieven: een bedreigd cultureel patrimonium'. *Archives et Bibliothèques de Belgique/ Archief- en Bibliotheekwezen in België*, 73 (2002) 1-4, p. 1-12.

FENTRESS James en WICKHAM Chris, *Social Memory (New Perspectives on the Past)*, Cambridge - Massachusetts, 1992.

FISHER Mark, 'The Nation's Archives: Promoting an Understanding of our Cultural Heritage'. *Archives*, 24 (1999) 100, p. 5-10.

FLINN Andrew, 'Community Histories, Community Archives: Some Opportunities and Challenges'. *Journal of the Society of Archivists*, 28 (2007) 2, p. 151-176.

FONTANA Josep, 'Archives as witness of life'. *Janus*, 1 (1998), p. 13-18.

FOOTE Kenneth E., 'To Remember and Forget: Archives, Memory, and Culture'. *The American Archivist*, 53 (1990) 3, p. 378-393.

HARMS Thorsten, '“Archive, Gedächtnis und Wissen” - der 15. Internationale Archivkongress in Wien'. *Der Archivar*, 57 (2004) 2, p. 154-155.

HAVEL Václav, 'What is Truth?'. *Comma*, 3-4 (2004), p. 241-242.

HEDSTROM Margaret, 'Archives, Memory, and Interfaces with the Past'. *Archival Science. International Journal on Recorded Information*, 2 (2002) 1-2, p. 21-43.

HOPKINS Ieuan, 'Places From Which to Speak'. *Journal of the Society of Archivists*, 29 (2008) 1, p. 83-109.

HUYSE Luc, *Alles gaat voorbij, behalve het verleden*, Leuven, 2006.

HUYSE Luc, 'Amnestie: het gewilde geheugenverlies'. *De Standaard*, 29 dec. 2005.

INTERNATIONAL COUNCIL ON ARCHIVES (ed.), *Memory of the World at Risk. Archives Destroyed, Archives Reconstituted*, München - New Providence - Londen - Parijs, 1996.

JOHNSTON Ian, 'Whose History is it Anyway?'. *Journal of the Society of Archivists*, 22 (2001) 2, p. 213-230.

KAPLAN Elisabeth, "'Many Paths to partial Truths": Archives, Anthropology and the Power of Representation'. *Archival Science. International Journal on Recorded Information*, 2 (2002) 3-4, p. 209-220.

KAPLAN Elisabeth, 'We Are What We Collect, We Collect What We Are: Archives and the Construction of Identity'. *The American Archivist*, 63 (2000) 1, p. 126-151.

KECSKEMÉTI Charles, 'Moyens archivistiques pour faire échec à l'organisation de l'ignorance'. KECSKEMÉTI Charles, *Sovereignty. Disputed Claims. Professional Culture. Essays on Archival Policies*, Brussel, 2000, p. 347.

KITCHING Christopher, *Archives: the Very Essence of our Heritage*, Chichester, 1996.

KLEP Paul, HOETINK Carla en EMONS Thijs, *Persoonlijk verleden. Tussen geschiedenis, individu en identiteit*, Amsterdam, 2005.

KRAKOVITCH Odile, 'Les archives d'après *Les Lieux de mémoire*, passage obligé de l'Histoire à la Mémoire'. *La Gazette des Archives*, 164 (1994), p. 5-23.

LIPSTADT Deborah, *Denying the Holocaust: The Growing Assault on Truth and Memory*, New York, 1994.

MCINTOSH Robert, 'The Great War, Archives, and Modern Memory'. *Archivaria*, 46 (1998), p. 1-31.

'Memory of the World at Risk. Archives Destroyed, Archives Reconstituted'. *Archivum*, 42 (1996).

MERRIDALE Catherine, *Night of Stone: Death and Memory in Twentieth-Century Russia*, New York - Londen, 2000.

MILLAR Laura, 'Touchstones: Considering the Relationship between Memory and Archives'. *Archivaria*, 61 (2006), p. 105-126.

NEIRINCK Danièle, 'La construction du récit de la mémoire collective avec la contribution du savoir de l'historien'. *La Gazette des Archives*, 206 (2007) 2, p. 95-96.

NEUSCHWANDER I., 'Un service public de la mémoire et de l'histoire'. FERENCZI Th. (red.), *Devoir de mémoire, droit à l'oubli?*, Brussel, 2002, p. 193.

RANAHAN Jim en FISHER Helen, 'Archives and Communities: The Connecting Histories Experience'. 2007, p. 30-31.

RICOEUR Paul, *La mémoire, l'histoire, l'oubli*, Parijs, 2000.

ROSEN Frederik, 'Off the record : outsourcing security and state building to private firms and the question of record keeping, archives, and collective memory'. *Archival Science*, 8 (2008) 1, p. 1-14.

SCHMIDT Christoph, 'Symposion "Archiv und Migration. Überlieferungsbildung in Rheinischen Archiven"'. *Archivar*, 61 (2008) 4, p. 391-393.

SCHROVER Marlou, 'Het bevolkingsregister als bron voor migratieonderzoek'. *Archievenblad*, 107 (2003) 4, p. 14-15.

TODOROV Tzevtan, *Les abus de la mémoire*, Parijs, 2004.

VAN ALBADA J., ' "Memory of the World" - Report on destroyed and damaged archives'. *Archivum*, 42 (1996), p. 11-110.

WALLOT Jean-Pierre, 'Les Archives, une voie vers l'avenir'. *L'Archiviste* / 'What is an archives?'. *The Archivist*, 15 (1988) 1, p. 2-3.

WIEVIORKA A., 'Entre transparence et oubli'. FERENCZI Th. (red.), *Devoir de mémoire, droit à l'oubli?*, Brussel, 2002, p. 177-184.

5.2 Europa

5.2.1 Algemeen

KÖRMENDY Lajos, 'Mentality and Identity, Archives and Society: Central European Cases'. *Comma*, 3-4 (2004), p. 103-112.

WURL Joel, 'Documenting Displacement: The Migration of Archival Sources from Post-WWII East European Emigré Groups'. *Archival Science. International Journal on Recorded Information*, 5 (2005) 1, p. 79-92.

5.2.2 Per regio of staat

België

WYFFELS Carlos, 'Het zwak geheugen van onze natie'. *Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren*, 49 (1987) 2, p. 21-35.

Duitsland

MÖLLER Horst, 'Historisches Erinnern und nationale Identität'. *Archivalische Zeitschrift*, 88 (2006) 2, p. 615-628.

VOGEL Walter, *Der Kampf um das geistige Erbe. Zur Geschichte der Reichsarchividee und des Reichsarchivs als "geistiger Tempel deutscher Einheit"*, Bonn, 1994.

Verenigd Koninkrijk

BRESSEY Caroline, 'Invisible Presence: The Whitening of the Black Community in the Historical Imagination of British Archives'. *Archivaria*, 61 (2006), p. 47-61.

COX Jane (ed.), *The Nation's Memory. A pictorial guide to the Public Record Office*, Londen, 1988.

SERJEANT William, 'Res Publicae'. *Journal of the Society of Archivists*, 10 (1989) 3, p. 103-107.

5.3 Overige continenten

5.3.1 Algemeen

BASTIAN Jeannette Allis, *Owning Memory: How a Caribbean Community Lost Its Archives and Found Its History*, Westport - Connecticut, 2003.

FAIRWEATHER Joan, 'Secrets, Lies, and History: Experiences of a Canadian Archivist in Hungary and South Africa'. *Archivaria*, (2000) 50, p. 181-192.

PUNZALAN Ricardo L., 'Archives of the new possession: Spanish colonial records and the American creation of a 'national' archives for the Philippines'. *Archival Science. International Journal on Recorded Information*, 6 (2006) 3-4, p. 381-392.

THIAM Mbaye, 'Mémoire et droit à l'information en Afrique sub-saharienne: une perspective archivistique avec l'exemple du Sénégal'. *Comma*, 2 (2004), p. 149-156.

WAREHAM Evelyn, 'From Explorers to Evangelists: Archivists, Recordkeeping and Remembering in the Pacific Islands'. *Archival Science. International Journal on Recorded Information*, 2 (2002) 3-4, p. 187-207.

YANSAMBOU Idrissa, 'Préservation de la mémoire des populations du Niger : sources orales et manuscrites'. *Comma*, 2 (2004), p. 134.

5.3.2 Per regio of staat

Canada

KHAN Marta, 'The development of Canadian archives and the role of the National Archives of Canada'. *The Archivist / 'Le développement des archives canadiennes'*. *L'Archiviste*, 19 (1992) 2, p. 2-6.

Nieuw-Zeeland

WAREHAM Evelyn, "'Our Own Identity, Our Own Taonga, Our Own Self Coming Back": Indigenous Voices in New Zealand Record-Keeping'. *Archivaria*, 52 (2001), p. 26-46.

Zuid-Afrika

HARRIS Verne, 'The Archival Sliver: Power, Memory, and Archives in South Africa'. *Archival Science. International Journal on Recorded Information*, 2 (2002) 1-2, p.63-86.

HARRIS Verne, 'Claiming Less, Delivering More: A Critique of Positivist Formulations on Archives in South Africa'. *Archivaria*, 44 (1997), p. 132-141.